ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

بالمەس تاز

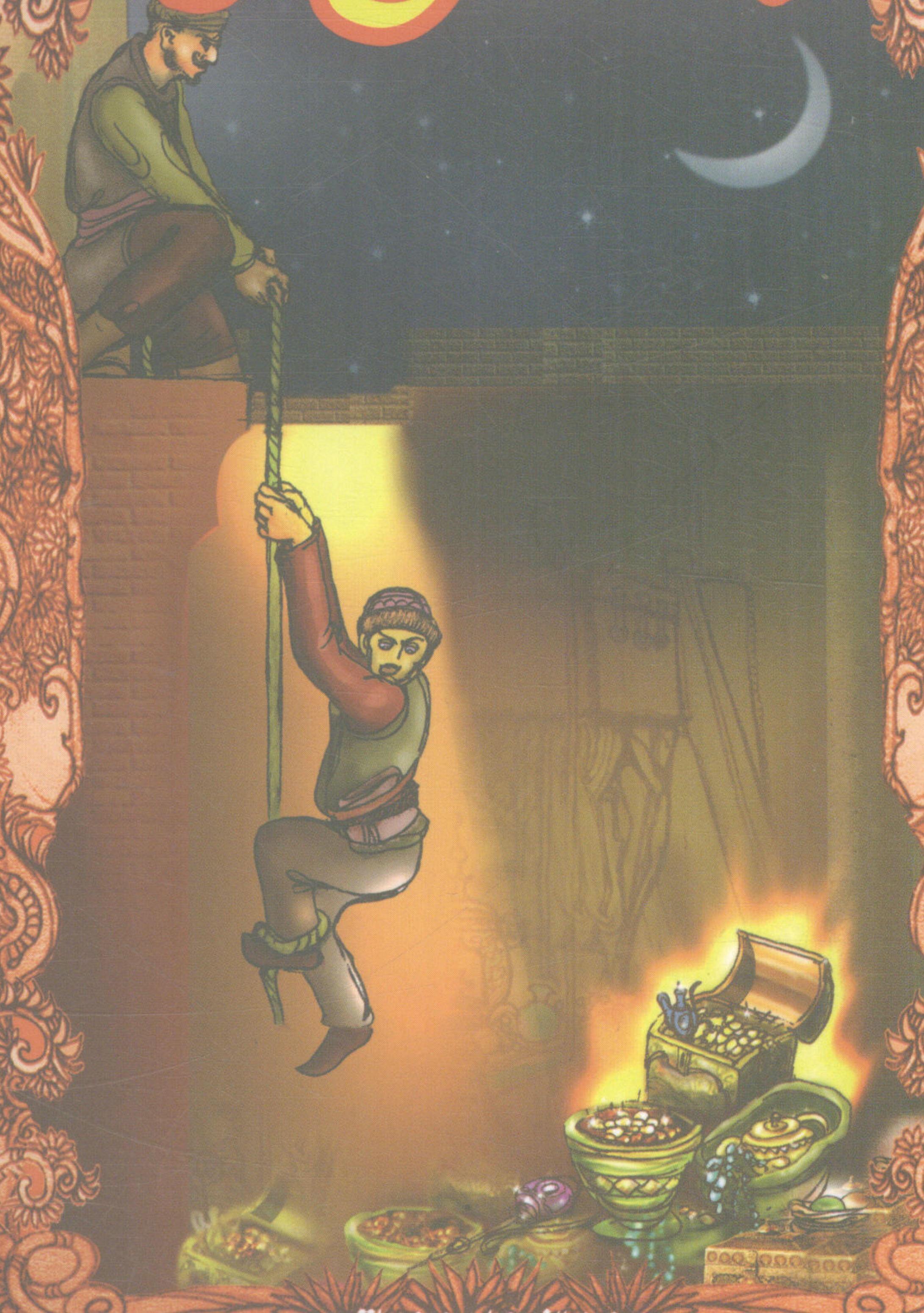

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئېچىل داستخان !
ئېچىلدى !!!
داستخاندا لىق چۆچەك...

ISBN 978-7-228-10816-9
9 787228 108169 >
定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

بىلمەس تاز

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007-يىلى

图书在版编目(CIP)数据

傻秃子：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN978-7-228-10816-9

Ⅰ.傻... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集- 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006091号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

傻秃子（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10816-9　　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

بىلمەس تاز

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 1 ــ 5000
ISBN 978-7-228-10816-9
باھاسى: 4.50 يۈەن

مۇندەرىجە

بىلمەس تاز...1
ئېيىق سۇلتان 31
ئەزەمخان ۋە ئايتولۇن 37
ئەل قىلغاننى قىل، بالام 63

بىلمەس تاز

بۇنىڭدىن بىرەر مىڭ يىللار ئىلگىرى، ئىسلام دىنى ئەمدىلەتىن دۇنياغا كەلگەندە، بۇ يۇرتنىڭ پادىشاھى ئالەم-دىن ئۆتۈپتۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھنىڭ بالاغەتكە يەتكەن ئوغلى پادىشاھ بوپتۇ. بۇ يىگىت يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ بۇ پادىشاھ ئۆيلىنىپتۇ. ئۆيلىنىپ توققۇز ئاي توققۇز كۈن ئۆتكەندە، ئايالىنىڭ كۆزى يورۇپ، شۇنداق چىرايلىق بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بەختكە قارشى خان ئايىم تۇغۇتتا ئۆلۈپ كېتىپتۇ، بالا يېتىم قاپتۇ. شۇ بالا تۇغۇلغان چاغدا پادىشاھنىڭ ئىشىكى ئالدىدا شۇنداق بىر گۈزەل قۇلان تاي پەيدا بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيرانۇ ھەس قىلىپ: «مېنىڭ بالام بىر خىسلەتلىك بالا ئوخشايدۇ» دەپ، بالىنى يېنىدىن زادى ئايرىماپتۇ.

ئەمدى بۇ تايغا كەلسەك، تاي يا ئوت يېمەيدىكەن، يا سۇ ئىچمەيدىكەن، لېكىن ئۇنىڭ ئادەمگە ئوخشاش زۇۋانى بار ئىكەن، ئادەملەر بىلەن سۆزلىشەلەيدىكەن. ئايلار ئۆ-تۈپ، يىللار ئۆتۈپ پادىشاھنىڭ ئوغلى چوڭ بوپتۇ. پادى-

شاھ ئۇنى مەكتەپكە بېرىپتۇ. بالا مەكتەپتە ئوقۇشقا باشلاپتۇ. ھېلىقى تاي بولسا، ھېچكىم كىرەلمەيدىغان ئىندىتايىن ئېسىل ئېغىلدا سولاقلىق تۇرىدىكەن. پادىشاھ ھەر-قانداق جايدىن كەلسە، ئەڭ ئاۋۋال بالىسىنى كۆرۈپ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ، ئاندىن باشقىلار بىلەن سۆزلىشىدىكەن. كېيىن پادىشاھ يۇرت - جامائەتنىڭ مەسلىھەتى بىلەن، بالامۇ چوڭ بولۇپ قالدى دەپ، يەنە بىر ئايال بىلەن توي قىپتۇ. توي قىلغاندىن كېيىنمۇ پادىشاھ بىر يەردىن كەلسە، ئەڭ ئاۋۋال بالىسىنى كۆرۈپ سۆيۈپ قويۇپ، ئاندىن ئايالى بىلەن كۆرۈشىدىغان ئادىتىنى تاشلىماپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ يېڭى ئايالى ھەسەتخورلۇق قىلىپ: «بۇ پادىشاھ بالىسى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، مېنىڭ بىلەن ئانچە كارى يوق، بۇنداق بولىۋەرسە، كېيىن مەنمۇ تۇغسام، پادىشاھنىڭ بۇرۇنقى بالىسى پادىشاھ بولسا، مەن قانداق قىلىمەن؟» دەپ ئويلىنىپ، بۇ بالىنى يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ شىكارغا چىقىپ كېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھنىڭ ئايالىدىن ئاڭلايلى:

بۇ ئايال بىر ھىيلىگەردىن مەسلىھەت سوراپ، بالا داۋالىق كىرىپ - چىقىدىغان ئىشىكنىڭ پالتۇكىغا[1] بىر ئورا كولاپ، ئۇنىڭ ئىچىگە نۇرغۇن تۆمۈر قوزۇقلارنى بېكىتىپتۇ، ئۈستىنى ئاجىز شال بىلەن يېپىپتۇ. بالا

---

[1] پالتوك — بوسۇغا.

مەكتەپتىن كېلىپ پالتوكتىن ئۆتۈشى بىلەن، ئەنە شۇ ئورىغا چۈشۈپ كېتىپ تۆمۈر قوزۇقا سانجىلىپ ئۆلىدىغان قىلىپ قويۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى بالىدىن ئاڭلايلى:

بالا ھەر كۈنى تاي بىلەن بىرگە ئوينايدىكەن. قۇلان تايمۇ بالىدىن بۆلەك ھېچكىمنى ئۆز يېنىغا يولاتمايدىكەن. بالا مەكتەپتىن كېلىپلا ئەڭ ئاۋۋال قۇلان تاينى يوقلايدىكەن ـ دە، بىردەم ئۇنىڭ بىلەن ئويناپ ئاندىن ئۆيگە كىرىدىكەن. پادىشاھ شىكارغا چىقىپ كېتىپ، ئۆگەي ئانىسى ئۇنىڭغا ئورا قازغان كۈنىمۇ بالا مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپلا ئەڭ ئاۋۋال ئېغىلغا كىرىپ، قۇلان تاينى سىلاپ تۇرسا، قۇلان تاي بىر كۈلۈپ، بىر يىغلاپتۇ. بالا بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ:

ــ ئەي قۇلان تېيىم، بۈگۈن نېمە بولدۇڭ، نېمىشقا بىر كۈلۈپ، بىر يىغلايسەن؟ ــ دەپتۇ. بۇ چاغدا، قۇلان تاي:

ــ ئەي باتۇر ئوغۇل، مەن بۈرۈن سېنىڭ بىلەن ئويناپ ـ كۈلۈپ ئىنتايىن ياخشى ئۆتتۈم، مەن شۇ كۈنلىرىمنى ئويلاپ كۈلۈۋاتىمەن. ئەمما، بۈگۈن سەن ئۆلىدىغان بولدۇڭ، سەن ئۆلسەڭ، مەن قانداق قىلارمەن؟ ئەگەر سەن ئۆلسەڭ، مەنمۇ بۇ دۇنيادىن غايىب بولىمەن، شۇڭا يىغلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ. بالا:

ــ ئەي قۇلان تېيىم، مەن ھازىر ئۆلسەم بولمايدۇ،

ئەگەر ئۆلۈش توغرا كەلسىمۇ، ئاتام كەلگەندە ئۆلسەم مەيـ-
لى. سەن مېنىڭ ئۆلۈش سەۋەبىمنى بىلمىدىغان ئوخشايـ-
سەن، ئېيتىپ بەر، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ يېنىمدىن چىقىپ ئۆ-
يۈڭگە كىرگەندە پالتۇكقا دەسسىمەي، بىرلا سەكرەپ ئۆ-
يۈڭگە كىرىپ كەت. چىققىنىڭدا، ئاناڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىـ-
ماي، پالتۇكتىن سەكرەپلا ئۆتۈپ كەت. ئاناڭ سېنىڭدىن:
«بالام، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟» دەپ سورىسا، «ماڭا ئۇستاز
شۇنداق قىلىڭ دېگەن» دەپ، مەكتەپكە بېرىپ ئۇستازغا:
«ئۇستازىم، ئانام سىزدىن بالىغا پالتۇكتىن سەكرەپ ئۆتۈڭ
دېگەنمۇ، دەپ سورىسا، مەن شۇنداق دېگەن، دەپ قويسىلا»
دەپ ئېيتىپ قويساڭ ئىش تۈگەيدۇ، — دەپتۇ.

بالا قۇلان تاينىڭ تاپىلىغىنى بويىچە، ئۆيگە كىرگەندە
پالتۇكتىن سەكرەپلا ئۆيگە كىرىپ تامىقىنى خاتىرجەم
يەپتۇ. بالا مەكتەپكە ماڭاي دېگەندە، ھەسەتخور ئانا:

— بالام، ئاستا مېڭىڭ، يىقىلىپ كېتىسىز! — دې-
گەندە، بالا ئانىنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، پالتۇكتىن بىرلا
سەكرەپ سىرتقا چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئانىسى:

— بالام، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دېسە، بالا:

— ئانا، بۇ ئۇستازىمنىڭ تاپشۇرۇقى، — دەپلا ئېغىلـ-
غا كىرىپ قۇلان تاي بىلەن خوشلىشىپ مەكتەپكە مېڭىپـ-
تۇ. بالىنىڭ ئۆيدىن ساق - سالامەت چىقىپ مەكتەپكە
ماڭغانلىقىنى كۆرگەن قۇلان تاي ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ.

ھىيلىگەر ئانىنىڭ سۆيقەستى ئەمەلگە ئاشماپتۇ.
ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، پادىشاھمۇ شىكاردىن قايتىپ كەپتۇ. دەل شۇ كۈنى بۇ خوتۇن، ئۆت-كەنكى ھىيلەم ئەمەلگە ئاشمىدى، ئەمدى بۇنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرىمەن، دەپ، بالا مەكتەپتىن كەلگۈچە زەھەر ئارىلاش-تۇرۇپ چاي دەملەپتۇ. بالا مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپلا ئا-دىتى بويىچە يەنە ئاۋۋال قۇلان تاينىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بالا قۇلان تاينىڭ يېنىغا كىرسە، قۇلان تاي يەنە بىر كۆلۈپ، بىر يىغلاۋاتقۇدەك. بالا بۇنى كۆرۈپ، يەنە:
— ئەي قۇلان تېيىم، بۈگۈن يەنە نېمە بولدۇڭ، بىر كۈلۈپ، بىر يىغلايسەنغۇ؟ — دەپتۇ.
بۇنى ئاڭلىغان قۇلان تاي:
— سەن ئۆتكەنكى خەتەردىن قۇتۇلۇپ خۇشال بول-دۇڭ، مەنمۇ خۇشال بولدۇم. لېكىن، بۈگۈن چاي ئۈستىدە ئۆلىسەن، ئۇ چاغدا داداڭمۇ كېلىدۇ، سەن داداڭنىڭ ئال-دىدا ئۆلىسەن، — دەپتۇ. بالا بۇنى ئاڭلاپ:
— ئەي ئەقىللىق قۇلان تېيىم، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بەر، — دەپتۇ. بۇ چاغدا قۇلان تاي بالىغا:
— بۈگۈن ئاناڭ ساڭا زەھەر سېلىپ چاي دەملىدى، سېنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرمەكچى. بۈگۈن ئاتاڭمۇ يېتىپ كې-لىدۇ. ئاناڭ ساڭا ئالدى بىلەن ئايرىم چەينەكتە، ئايرىم پىيالىدە چاي قۇيىدۇ، داداڭ بىلەن ئىككىسى ئايرىم چەي-نەكتە چاي ئىچىدۇ. سەن چاينى ئىچىسەن - دە، داداڭنىڭ

ئالدىدا ئۆلىسەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بالا چۆچۈپ كېتىپ:

— بۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى بولامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

بۇ چاغدا قۇلان تاي بالىغا:

— بۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى بولىدۇ. سەن چاي ئىچىشتىن ئىلگىرى: «ئەي ئانا، ئاۋۇ نېمە؟» دەپ تۈڭلۈكنى كۆرسىتىسەن. ئاناڭ بىلەن داداڭ دەرھال تۈڭلۈككە قارايدۇ، شۇ چاغدا دەرھال ئاناڭنىڭ چېيى بىلەن ئۆزۈڭنىڭ چېيىنى يەڭگۈشلەپ قويۇپ، ئۆزۈڭنىڭ چېيىنى خاتىرجەم ئىچىۋەر. شۇنىڭ بىلەن ئاناڭ ئۇقماي زەھەرلەنگەن چاينى ئىچىۋالىدۇ، سەن ساق قالىسەن، — دەپتۇ.

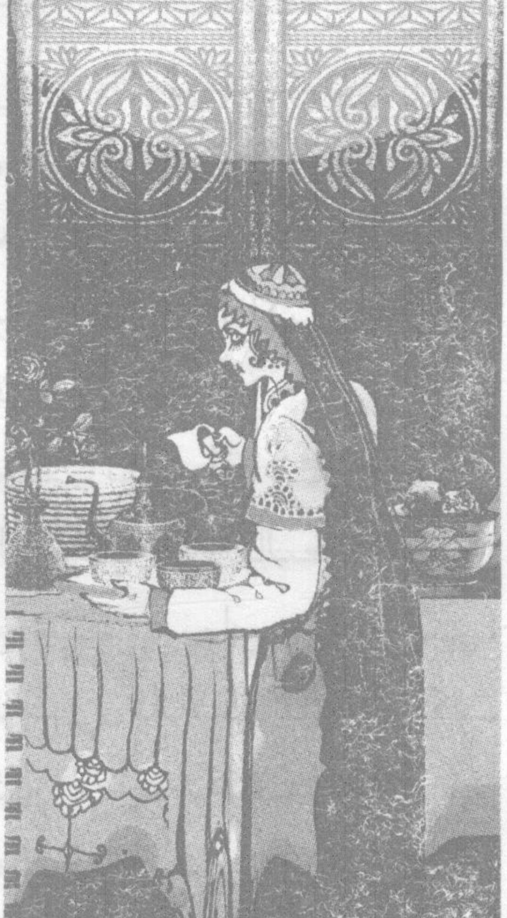

بالا قۇلان تاينى سىلاپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە كىرىپتۇ. بۇ چاغدا نۆكەرلەر پادىشاھنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىپتۇ. بالا دادىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشۈپتۇ. پادىشاھنىڭ ئايالىمۇ چاندۇرماي چىقىپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ ۋە چاي ئەكەپتۇ، بالىغا ئايرىم چەي-

نەكتە چاي ئەكېلىپ:

— بالام، سىزگە ئايرىم چەينەكتە چاي دەملىدىم، — دەپ، ئايرىم پىيالىگە چاي قۇيۇپتۇ. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇرسەن بوپتۇ. ئايال پادىشاھ بىلەن ئۆزىگە ئايرىم چەينەكتە چاي ئەكېلىپ، ئىككى پىيالىگە قۇيۇپ شىرەگە كېلىپ ئەمدىلا ئولتۇرۇشىغا، بالا شوخلۇق قىلىپ:

— ئانا، ئاۋۇ تۈڭلۈكتىكى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ بىلەن ئايالى دەرھال تۈڭلۈككە قاراپتۇ، شۇ چاغدا بالا چاققانلىق بىلەن چاندۇرماي ئانىسىنىڭ چېيى بىلەن ئۆزىنىڭ چېيىنى يەڭگۈشلىۋاپتۇ ۋە بەخىرامان چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ھىيلىگەر خوتۇن چاينىڭ يەڭگۈشلەنگەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ چېيىنى تۆكۈۋېتىپ، چىنىنى چايقاپ قايتىدىن چاي قۇيۇپ ئىچىپتۇ. ئايالمۇ ئامان قاپتۇ، بالىمۇ ئامان قاپتۇ. بۇ ئىشلارنى پادىشاھ زادىلا سەزمەپتۇ.

ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتكەندە، پادىشاھ يەنە بىرقانچە كۈنلۈك شىكارغا مېڭىپتۇ. پادىشاھنىڭ شىكارغا چىقىپ كېتىشى ھامان، بۇ ئايالغا جۆي① كۆرسەتكەن بىر ھىيلىگەر دەللە يېتىپ كەپتۇ ـ دە، پادىشاھنىڭ ئايالىغا:

— ئەي خان ئايىم، سىلىنىڭ ئۆتكەنكى ئىككى قېتىملىق ئىشلىرىنىڭ ئەمەلگە ئاشماسلىقى بالىدىكى گەپ ئەمەسكەن، بالىنىڭ ئېغىلدىكى قۇلان تېيىدىكى گەپكەن.

---

① جۆي — چارە، ھىيلە ـ مىكىر.

ھېلىقى كۈنى كەچتە قاراپ تۇرسام، بالا ئېغىلغا كىرىشى-
گىلا، بۇ تاي بىر كۈلۈپ، بىر يىغلىدى. بالا ئۇنىڭدىن
سەۋەبىنى سورىۋىدى، تاي ھەممە گەپنى بالىغا ئېيتىپ
بەردى ۋە قۇتۇلۇشنىڭ سەۋەبىنىمۇ بالىغا دەپ بەردى. شۇ-
ڭا، ئەگەر بالىنى ئۆلتۈرمەن دېسىلە، ئەڭ ئاۋۋال ئاشۇ
قۇلان تاينى ئۆلتۈرسىلە، ئاندىن بالىنى ئۆلتۈرەلەيدىلا، —
دېگەن ئەقىلنى كۆرسىتىپتۇ.

ئايال بۇ دەللە بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، يەنە بىر يېڭى
سۇيىقەستنى تۈزۈپتۇ. ئايال بىرقانچە تېۋىپقا تون، ئالتۇن -
كۈمۈش بېرىپ، ئۆزى ئاغرىپ قالغان بولۇپ، تېۋىپلارغا:
«خان ئايىمغا ئېغىلدىكى قۇلان تايىنىڭ يۈرىكى داۋا بولغۇ-
دەك، بۇنىڭدىن باشقا نەرسە داۋا بولالمىغۇدەك» دېگۈزۈپ،
قۇلان تاينى شۇ باھانە بىلەن يوقاتماقچى بوپتۇ. ئارىدىن
بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ، پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەپتۇ.
پادىشاھنىڭ ئۈننى ئاڭلاپلا بۇ ھىيلىگەر ئايال: «ۋاي ئاللا،
ۋاي تووۋا» دەپ يۈرىكىنى مۇجۇپ، ئۇيان - بۇيان دومىلاپ،
جارقىراپ يېتىۋاپتۇ. شىكاردىن ئەمدىلا كەلگەن پادىشاھ
بۇنى ئاڭلاپ دەرھال ئايالىنىڭ ھەرىمىگە كىرىپ قارىسا،
ئايالى ھېچ بولالمىغان. پادىشاھ:

— ۋاي خان ئايىم، نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يۈرىكىم قاتتىق ئاغرىۋاتىدۇ، ئەمدى قانداق قىلار-
مەن؟ ! — دەپ چاچلىرىنى چۇۋۇشقا، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە
تاشلاشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ دەرھال تېۋىپ

چاقىرتىپتۇ. تېۋىپلار خان ئايىمنى كۆرۈپتۇ ۋە ئامال يوق-لۇقىنى ئېيتىپتۇ. ئايال ئۆزى:

— پالانى - پوكۇنى تېۋىپلار كېلىپ كۆرۈپ باق-سۇن ! — دەپتۇ. قورقۇپ كەتكەن پادشاھ دەرھال ئايالى دېگەن تېۋىپلارنى چاقىرتىپتۇ. تېۋىپلار كېلىپ، خان ئا-يىمنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ:

— ئاپلا، ئەي كېرەملىك پادشاھىم، خان ئايىمدىن ئايرىلىپ قالىدىغان ئوخشايدىلا، — دەپتۇ. پادشاھ چۆچۈپ كېتىپ:

— بۇنىڭغا نېمە داۋا؟ مېنىڭ يۈرىكىم لازىم بولسىمۇ دەڭلار، — دەپتۇ. ئۇلار كىتابلارنى ئاختۇرغان، قايتا - قايتا تومۇرنى تۇتقان بولۇپ، ئاخىر:

— ئەي پادشاھىئالەم، خان ئايىمنىڭ بۇ كېسىلىگە يەر يۈزىدىكى نەرسىلەر داۋا بولالمىغۇدەك، ئاسماندىن غايى-بانە چۈشكەن بىرەر ھايۋاننىڭ يۈرىكى داۋا بولغۇدەك. ئاڭ-لىساق، سىلىنىڭ ئېغىللىرىدا شۇنداق بىر قولان تاي بار-ئىمىش، خان ئايىمغا ئۇنىڭدىن باشقىسى بىكار، — دەپتۇ. پادشاھ قوشۇلۇپتۇ، لېكىن تاڭ ئاتقۇچە كىرپىك قاقماي، بۇ تاي بالام بىلەن تەڭ غايىبتىن پەيدا بولغان ھەم بالام بۇ تايغا ئىنتايىن ئامراق ئىدى، ئۇنىڭغا قانداق پىچاق سۇرەرمەن دەپ قاتتىق ئويلىنىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە بالىسى مەكتەپكە بارغۇچە، پادشاھ مەكتەپكە بېرىپ:

— بۈگۈن مېنىڭ بالامنى قەتئىي تالاغا چىقارماڭلار،

ئەگەر تالاغا چىقىرىپ قويساڭلار، سىلەرنىڭ كاللاڭلارنى ئالىمەن ! — دەپ ئۇستازلىرىدىن ۋەدە ئاپتۇ.

بالا مەكتەپكە ماڭغۇچە يەنە بىر قېتىم قۇلان تېيىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن ئېغىلغا كىرىپتۇ. بۇ چاغدا تاي يىغلاپ تۇرۇپ:

— ئەي بالا، بۈگۈن مەن ئۆلىدىغان بولدۇم. مەن ئۆلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى سەنمۇ ئۆلىسەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ گېلىمغا پىچاق سۇرگەن هامان بۇ شەھەردىن چىقىپ كەتكىن، — دەپتۇ. بالا شۇ زامات:

— ئەي ئەقىللىق قۇلان تېيىم، مەن هاياتلا بولىدىكەنمەن، سېنى قەتئىي ئۆلتۈرگۈزمەيمەن. سەن مېنى نۇرغۇن خەتەرلەردىن قۇتۇلدۇردۇڭ، مېنىڭ هايات قېلىشىم سېنىڭ بولغانلىقىڭدىن، — دەپتۇ. قۇلان تاي بالىغا:

— ئۇنداق بولسا، مۇنداق قىل: سەن مەكتەپكە كەتكەندە، ئاتاڭ مېنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇيدۇ، قاسساپلار مېنىڭ پۇت - قولۇمنى چۈشەيدۇ ۋە مېنى يەرگە يىقىتىدۇ، مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولىدۇ. مېنى ئېغىلدىن ئاچىققاندا بىرىنچى قېتىم كىشنەيمەن، پۇت - قولۇمنى بوغقاندا ئىككىنچى قېتىم كىشنەيمەن، يەرگە يىقىتقاندا ئۈچىنچى قېتىم كىشنەيمەن. پىچاقنى گېلىمغا تەڭلىگەندە سەن مېنىڭ يېنىمغا يېتىپ كەلگىن ۋە: «ئاتا، توختاڭ !» دېگىن. ئاتاڭ سېنى كۆرۈپ مېنى ئۆلتۈرگۈزمەيدۇ. سەن ئاتاڭنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ: «ئەي كېرەملىك پادشاھ ئاتا،

مەن سىزنىڭ ئوغلىڭىز، تاي بولسا مېنىڭ ھەمراھىم. مەن
ھازىرغىچە بىرۇخسەت بۇ تاينى بىر قېتىممۇ مىنىپ باق-
مىدىم، بۈگۈن مېنىڭ قۇلان تېيىم ئۆلۈش ئالدىدا تۇرىدۇ،
شۇڭا مېنىڭ سىزدىن سورايدىغان بىر ئىلتىماسىم بار»
دېگىن. ئاتاڭ: «ھە بالام، دېگىن» دېگەندىن كېيىن، «سىز
پادىشاھلىق تونىنى بەرسىڭىز، ئالتۇن ئېگەر بىلەن قۇلان
تېيىمنى توقۇپ بەرسىڭىز. مەن پادىشاھلىق تونىنى كى-
يىپ، قۇلان تاي بىلەن پۈتۈن شەھەرنى بىر ئايلىنىپ
كەلسەم، ئاندىن كېيىن قۇلان تېيىمنى ئۆلتۈرۈپ ئانامغا
يېگۈزسىڭىز، ئانام ساقىيىپ قالسۇن» دەيسەن. ئاتاڭ ساڭا
چىدىماي ماقۇل دەيدۇ، قالغان ئىشنى ئۆزۈم ئەپلەيمەن، —
دېگەن مەسلىھەتنى بېرىپتۇ. بالا:
— ماقۇل، — دەپ قۇلان تاي بىلەن خوشلىشىپ
مەكتەپكە كېتىپتۇ.
دەل ئاشۇ ۋاقىتتى مەزگىلىدە، بالا مەكتەپتە ئولتۇرسا،
قۇلان تاي بىرىنچى قېتىم كىشنەپتۇ، بالا تەييار بولۇپ
ئولتۇرۇپتۇ. ئىككىنچى قېتىم كىشنىگەندە ئۇستازى سې-
زىپ قېلىپ، ئىشىككە دەم سېلىپ قويۇپتۇ. ئۈچىنچى
قېتىم كىشنىگەندە بالا تاقەتسىزلىنىپ، روجەكتىن چىقىپ
ئۇچقاندەك تاينىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ ۋە:
— ئاتا، توختاڭ ! — دەپتۇ. ئاتىسى بالىنىڭ ئۈنىنى
ئاڭلاپ پىچاقنى تاشلاپ:
— ئەي بالام، نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا

تىزلىنىپ:
— ئەي ئاتا، مەن بولسام سىزنىڭ ئوغلىڭىز، تاي بولسا مېنىڭ ھەمراھىم. مەن تۇغۇلغىلى ئون يەتتە يىل بولدى، تاي پەيدا بولغىلىمۇ ئون يەتتە يىل بولدى. مەن سىزدىن بىرۇخسەت بۇ تاينى بىر قېتىممۇ مىنىپ باقمى-دىم. بۈگۈن ئۆلتۈرەي دەۋاتىسىز، مېنىڭ سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار، — دەپتۇ. پادىشاھ:
— ئوغلۇم، ئىلتىماسىڭنى ئېيت، — دەپتۇ. بالا شۇ زامات:
— ئەي كېرەملىك ئاتا! بۈگۈن سىز ماڭا پادىشاھلىق توننى بەرسىڭىز، قۇلان تېيىمنى ئالتۇن ئېگەر بىلەن توقۇپ بەرسىڭىز، مەن پادىشاھلىق توننى كىيىپ، قۇلان تاينى مىنىپ، پۈتۈن شەھەرنى بىر ئايلىنىپ كەلسەم، ئان-دىن تاينى ئۆلتۈرۈپ، يۈرىكى بىلەن ئانامنى ساقايتىۋال-سىڭىز بولماسمۇ؟ — دەپتۇ.
ئوغلىنىڭ رازى - رىزا بولۇپ دېگەن گېپىنى ئاڭلى-غان پادىشاھ دەرھال تاينىڭ پۇتلىرىنى يېشىپ، ئالتۇن ئېگەرنى ئاچقتۇرۇپ توقۇتۇپ، ئۆزىنىڭ پادىشاھلىق تون-نى يېشىپ بالىغا كىيدۈرۈپ، تايغا مىندۈرۈپ قويۇپتۇ. بالا تايغا مىنىپ شەھەرنى ئايلىنىپ سېپىلنىڭ ئارقىسىغا ئۆتكەندە، قۇلان تاي قانات چىقىرىپ بىر تولپارغا ئايلى-نىپتۇ - دە، ئۇچۇپ ھاۋاغا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆر-گەن جامائەت كېلىپ، پادىشاھقا:

— ئەي كېرەملىك شاھىم، بالىڭىز پادىشاھلىق تونـ-
نى كىيىپ، ئالتۇن ئېگەرلىك قۇلان تايغا مىنىپ شەھەر
سېپىلىنىڭ كەينىگە ئۆتكەندە، قۇلان تاي قانات چىقىرىپ
تۇلپارغا ئايلاندى، شۇنىڭ بىلەن بالىڭىز ئۇچۇپ ئەرشكە
چىقىپ كەتتى، بالىڭىزدىن قىلچە ئەندىشە قىلماڭ! —
دېيىشىپتۇ. لېكىن، پادىشاھ بىردىنبىر بالىسى ۋە قۇلان
تايدىن ئايرىلغىنى ئۈچۈن مىڭ بىر ھەسرەت - نادامەت
چېكىپتۇ. كېيىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى قارا نىيەت ئا-
يالىنىڭ ھىيلىسىدىن بولغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ، ئايالـ-
نى قىرىق يېرىدىن جادۇدا توغراپ، گۆشىنى قاغا - قۇز-
غۇنلارغا يەم قىلىپ بېرىپتۇ، لېكىن دەردى چىقماي،
ھەسرەت - نادامەت چېكىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى ئىككى
كەلىمە گەپنى شاھزادە بىلەن قۇلان تايدىن ئاڭلاپ باقايلى:

قۇلان تاي بالىنى ئېلىپ كەچكىچە ئۇچۇپتۇ، بىر
چاغدا بىر يەرگە چۈشۈپتۇ. يەرگە چۈشكەندىن كېيىن،
قۇلان تاي:

— ئەي شاھزادە، سېنى مەن ھازىر بىر قويچى تازنىڭ
سىياقىغا كىرگۈزىمەن. تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتسەڭ بىر
باغ بار، ئۇ پادىشاھنىڭ بېغى. شۇ باغقا كىرىپ پۇتۇڭنى
سۇغا تىقىپ ئولتۇرىسەن. بۇگۈن پادىشاھنىڭ باغنى سەيلە
قىلىدىغان كۈنى. پادىشاھ باغقا كىرىپ: «ھەي بالا، سەن
كىم؟» دېسە، «بىلمەيمەن» دېگىن. يەنە سورىسا، يەنە: «بىلـ-

مەيمەن» دېگىن. باشقا ھېچقانداق گەپ قىلما. مەن مۇشۇ يەردە قالىمەن. ساڭا بىر تال تۈكۈمنى بېرىمەن. ماڭا ھاجىتىڭ چۈشكەندە ئۇنى كۆيدۈرسەڭ، مەن ھازىر بولىمەن، ــ دەپتۇ ۋە شاھزادىنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بىر قويچى تازنىڭ سىياقىغا كىرگۈزۈپتۇ.

شاھزادە تاغدىن ئارتىلىپ ئۆتسە، بىر باغ كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ باغقا كىرىپ پۇتىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا پادىشاھ باغقا كىرىپتۇ، قارىسا، بىر تاز پۇتىنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:

ــ ھەي بالا، سەن كىم؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

شاھزادە:

ــ بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ. پادىشاھ يەنە ياندۇرۇپ:

ــ ئېتىڭ نىمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ. شاھزادە يەنىلا:

ــ بىلمەيمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

پادىشاھ يەنە:

ــ سەن نەدىن كەل-

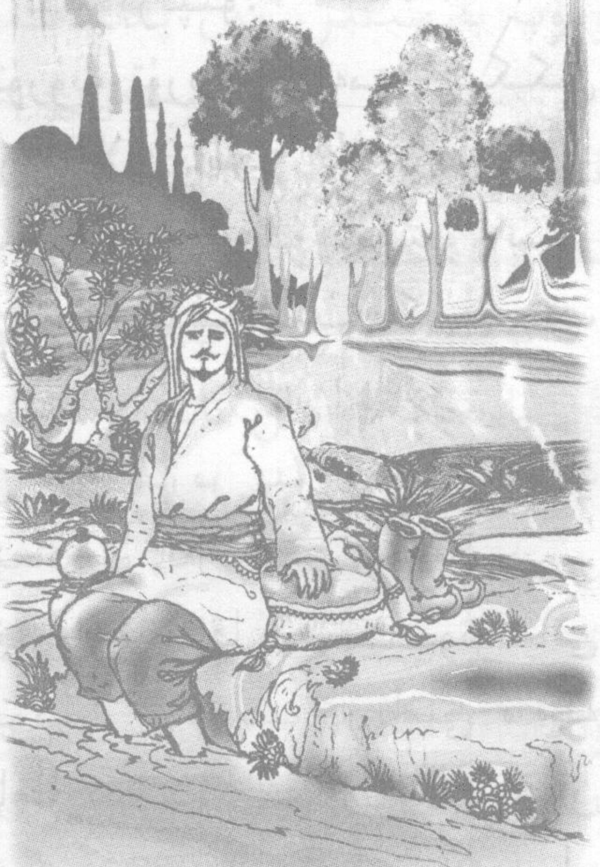

دىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە يەنە پادىشاھقا:
— بىلمەيمەن، — دەپتۇ. بۇنىڭغا ھەيران قالغان پادىشاھ:
— سەن مۇشۇ باغنى باقامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە يەنە:
— بىلمەيمەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ:
— ئۇنداق بولسا، بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ تاماق يەپ كەل، — دەپ بالىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆيىگە ئاپىرىپتۇ. ئۇ-نىڭغا داستىخان سالدۇرۇپ، تاماق بېرىپ گەپ سورىسا، يە-نىلا «بىلمەيمەن»دىن باشقا گەپ قىلماپتۇ. پادىشاھ، بۇ تاز بىلمەيمەندىن باشقىنى بىلمەيدىكەن، ئۇنى ئاشۇ باغنى باق-تۇرۇپ قوياي، كۆرگەن - بىلگەنلىرىنىمۇ سىرتتا سۆزلەپ يۈرمىگۇدەك، دەپ باغنى بېقىشقا قويۇپتۇ. شاھزادە شۇنىڭ بىلەن باغ باققۇچى بولۇپ قاپتۇ. ئۇنى پادىشاھتىن تارتىپ مۇلازىملارغىچە «بىلمەس تاز» دەپ ئاتايدىكەن. ئۇ ھەر پەيشەنبە كۈنى ھېلىقى قۇلان تاي بار جايغا بېرىپ ئۇنىڭ تۈكىنى كۆيدۈرسە، تاي ھازىر بولىدىكەن. شاھزادە پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، ئالتۇن ئېگەرلىك تايغا مىنىپ ئوينايدىكەن. قايتىپ كەلگەندە يەنە تاز بالا سىياقىغا كىرىپ باغقا قارايدىكەن.
بۇ پادىشاھنىڭ ئۈچ قىزى بار ئىكەن. بۇ قىزلار بىر-بىرىدىن چىرايلىق ئىكەن، لېكىن ئەڭ كىچىك قىزى ھەممىدىن ئەقىللىق، ھەممىدىن گۈزەل ئىكەن. ئۇ قىز

راۋاقتا ئولتۇرۇپ ھەر كۈنى باغنى تاماشا قىلىدىكەن. قىز ھەر پەيشەنبە كۈنى بۇ تازنىڭ ئەتىگەندە باغدىن چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى بايقاپ قاپتۇ. مەلىكە بۇ تازنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن، پەيشەنبە كۈنى كەلگەندە ئۇنىڭ كەينىدىن بىلدۈرمەي مېڭىپتۇ. قارىسا، تاز باغنىڭ دەرۋازىسىنى قۇلۇپلاپ قويۇپ، باغنىڭ ئارقى-سىغا ئۆتۈپتۇ. ئۇ يەردە تۇلپار تۇرغۇدەك. تاز پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، ئالتۇن ئېگەرلىك تۇلپارغا مىنىپ بىر كۈن ئويناپ، كەچ بولغاندا يەنە تاز سىياقىغا كىرىپ باغقا قايتىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن كەنجى مەلىكە، ۋاقتى - سا-ئىتى كەلسە، مۇشۇنى ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلسام بولغۇدەك، دېگەن ئويغا كەپتۇ.

بىر كۈنى ئالمىلار تازا پىشىپ مەي بولغاندا، پادى-شاھنىڭ قىزلىرى پادىشاھقا:

— دادا، مۇشۇنداق گۈ-زەل باغدا يالغۇز بىلمەس تاز مېۋىلەرنى يەپ ئويناپ يۈ-رۈۋاتىدۇ. بىز نېمە ئۈچۈن باغقا كىرمەيمىز؟ — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پا-دىشاھ ئۇلارغا باغقا كىرىشكە ئىجازەت بېرىپتۇ. قىزلار باغقا كىرىپ «بىلمەس تاز»

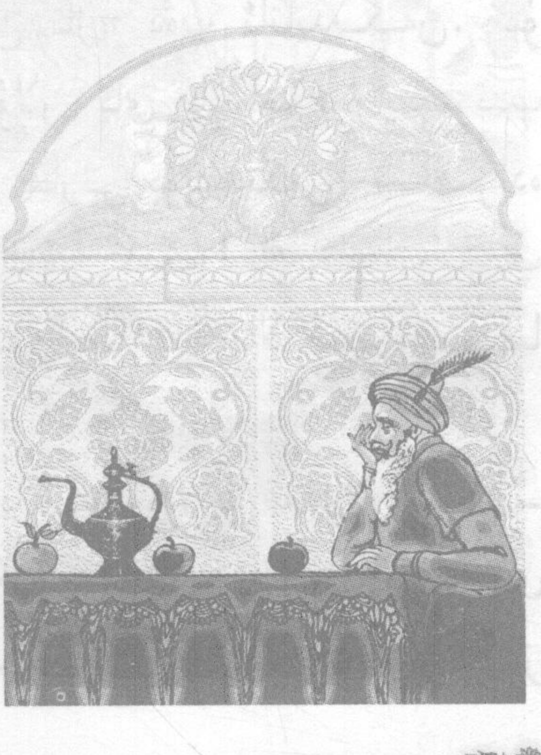

نى چاقىرىپ ئالما ئۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بىلمەس تاز چوڭ قىزغا بىر سېسىپ كەتكەن ئالمىنى، ئىككىنچى قىزغا يېرىمى سېسىغان ئالمىنى، ئەڭ كىچىك قىزغا بولسا، تازا پىشىپ مەي بولغان ئالمىنى ئۈزۈپ بېرىپتۇ. بۇ قىزلار بىلمەس تاز بەرگەن ئالمىلارنى كۆتۈرۈپ قىيا - چىيا قىلىشىپ، يىغلىشىپ پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ، بىلمەس تاز بەرگەن ئالمىلارنى شىرەنىڭ ئۈستىگە قويۇپتۇ. پادىشاھ قارىسا، چوڭ قىزى بىر سېسىغان ئالمىنى، ئىككىنچى قىزى يېرىمى سېسىغان ئالمىنى، ئەڭ كىچىك قىزى تازا مەي باغلاپ سارغىيىپ پىشقان ئالمىنى ئەكىرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ قىزلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئويلاپ قىلىپ، چوڭ قىزىمغا سېسىغان ئالمىنى بەرگىنى — بۇ قىزنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىپ، سېسىغان ئالمىدەك بولۇپ قاپتۇ، دېگىنىكەن، ئىككىنچىسىنى يېرىم ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىپتۇ، دېگىنىكەن، ئۈچىنچى قىزىمغا تازا پىشقان ئالمىنى بەرگىنى — بۇ قىزنىڭ دەل ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ، دەرھال ياتلىق قىل، دېگىنىكەن، دەپ، بۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دەرھال قىزلىرىنى قىچقىرىپ:

— ئەي قىزلىرىم، سىلەرنىڭ ياتلىق بولىدىغان ۋاقتىڭلار بولۇپ قالدى. ئەتە سىلەر راۋاققا چىقىپ، مۇشۇ ئالمىلارنى قولۇڭلاردا تۇتۇپ تۇرۇڭلار، مەن پەرمان چۈشۈرۈپ، پۈتۈن ئەل - يۇرتۇمدىكى كىشىلەرنى راۋاقنىڭ ئاس-

تىمدىن ئۆتكۈزىمەن، سىلەر كىمنى خالىساڭلار، شۇنىڭغا
قولۇڭلاردىكى ئالمىلارنى ئېتىڭلار، مەن سىلەرنى شۇ كىـ
شىگە ياتلىق قىلىمەن، — دەپتۇ. قىزلار ماقۇل بوپتۇ. پاـ
دىشاھ دەرھال پەرمان چۈشۈرۈپ، ئەتىدىن باشلاپ پۈتۈن
ئەر كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ راۋاقنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈـ
شىنى، قىزلىرى كىمگە ئالما تاشلىسا، قىزلىرىنى شۇنىڭـ
غا توي قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. يۇرت - جاماـ
ئەت بۇنى ئاڭلاپ، پادىشاھقا كۈيئوغۇل بولۇش ئۈچۈن
چىرايلىق كىيىنىپ، ئەتىسى ئەتىگەندىلا راۋاق ئالدىغا جەم
بوپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزلىرىمۇ يېتىپ كەپتۇ. كىشىلەر
بىر - بىرلەپ راۋاق ئالدىدىن ئۆتۈشكە باشلاپتۇ. چوڭ مەـ
لىكە بىر باي سودىگەرگە، ئىككىنچى مەلىكە شۇ شەھەردىـ
كى بىر بىكار تەلەپكە ئالما تاشلاپتۇ. ئەڭ كىچىك مەلىكە
بولسا، ھېچكىمگە تاشلىماپتۇ. كەچكىچە ھەممە ئادەم ئۆتۈپ
بوپتۇ، كىچىك مەلىكە يەنىلا ئالمىنى تاشلىماپتۇ. بۇنى
ئۇققان پادىشاھ، بۇ قىزىم نېمىشقا تاشلىمايدىغاندۇ، دەپ،
نۆكەرلىرىدىن يەنە كىمنىڭ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. نۆكەرـ
لەر:

— باغقا قارايدىغان بىلمەس دېگەن تازدىن باشقا ھېچكىم قالمىدى، — دەپ مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ:

— ئۇمۇ ئادەم بولغاندىكىن، كېلىپ راۋاق ئالدىدىن ئۆتۈپ باقسۇن، — دەپ ئەمر قىپتۇ. نۆكەرلەر بىلمەس تازنى دەرھال چاقىرىپ كەپتۇ. بىلمەس تاز راۋاق ئالدىدىن

شۇنداق ئۆتۈشكە، كەنجى مەلىكە ئالمىنى ئۇنىڭغا تاشلاپتۇ. پادىشاھ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، يەتتە كۈن تويى، يەتمىش كۈن مەشرەپ قىلىپ قىزلىرىنى ئۇزىتىپتۇ. ئىككى ئاچىسى سىڭلىسىنى تىللاپ:

— سەن يۈزى قىپىلىن، پۈتۈن يۇرتتا نى - نى يىگىتلەر تۇرسا، مۇشۇ تازغىمۇ تېگەمسەن؟ ! — دەپتۇ. كەنجى مەلىكە يىغلاپ:

— ئەي يىگىت، سەن نېمىشقا ئۆزۈڭنى ئاشكارا قىلمايسەن ! مەن مۇشۇنداق ئاھانەتكە قالىمەنمۇ؟ ! — دەپ بىلمەس تازغا يالۋۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇ قىزنىڭ قۇلىقىغا:

— ئەي مەلىكەم، ھازىر مېنىڭ ئۆزۈمنى ئاشكارا قىلىدىغان ۋاقتىم ئەمەس، ۋاقتى كەلگەندە ئىككى ئاچاڭ سېنىڭ قولۇڭغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى مەلىكىنىڭ كۆڭلى تىنىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنى ئۆز ھۇجرىسىغا يولغا سېپتۇ. ئارىدىن بىرقانچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئۆز پېتىچە ئۆتىۋېرىپتۇ.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى:

بۇ پادىشاھنىڭ يۇرتىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى تاغدا بىر ئەجدىھا بار بولۇپ، ھەر كۈنى بىر ئادەمنى يەيدىكەن. بۇرۇن پادىشاھ بۇ ئەجدىھا بىلەن ھەر كۈنى بىر ئادەمنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ بېرىشكە پۈتۈشكەنىكەن. بولمىسا، بۇ ئەجدىھا كېلىپ يۇرتنى ۋەيران قىلىدىكەن. بۇ قېتىم نۆۋەت پادىشاھنىڭ چوڭ قىزىغا كەپتۇ. پادىشاھ ئامالسىز

چوڭ قىزنى ئاپىرىپ قويماقچى بوپتۇ. يېرىم كېچە بول-
غاندا، ئوردىدا يىغا - زار بولۇپ كېتىپتۇ. بىلمەس تاز
مەلىكىدىن:

— ئەي مەلىكەم، بۇ نېمە يىغا؟ — دەپ سوراپتۇ.
مەلىكە ئېرىگە:

— تاغدا بىر ئەجدىھا بار ئىدى، ھەر كۈنى بىر ئادەم
يەيدۇ، بۈگۈن نۆۋەت چوڭ ئاچامغا كەپتۇ، شۇڭا ئۆيدىكى-
لەر يىغا - زار قىلىشىۋاتىدۇ. يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن
ئوتتۇرانچى ئاچامغا، ئالتە كۈندىن كېيىن ماڭا نۆۋەت
كېلىدۇ، سىز ئەمدى مەندىن ئايرىلىپ قالىدىغان بولدى-
ڭىز، — دەپتۇ يىغلاپ تۇرۇپ، — مەن سىزدىن ئۆتۈنەي،
چوڭ ئاچامنى بىر ئامال قىلىپ قۇتقۇزۇپ قالسىڭىز، —
دەپ يالۋۇرۇپتۇ. لېكىن، بىلمەس تاز:

— ئەي مەلىكەم، مەن ئاددىي بىر ئادەم تۇرسام، يەنە
كېلىپ ئەجدىھانىمۇ كۆرمىگەن تۇرسام، قانداق قىلىپ ئا-
چىڭىزنى قۇتقۇزالايمەن؟ — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ مەلىكە
يىغلاپ يېتىپ قاپتۇ. بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن، بىلمەس
تاز:

— مەن باغقا سۇ ئىچىپ قويغانىدىم، بىر يوقلاپ كې-
لەي، — دەپ باغنىڭ ئارقىسىغا چىقىپ تاينىڭ تۈكىنى
كۆيدۈرگەنىكەن، قۇلان تاي يېتىپ كەپتۇ. ئۇ دەررۇ كىيى-
منى يۆتكەپ، قېينىگچىسى ئولتۇرغان يەرگە بېرىپتۇ
ۋە:

— ئەي مەلىكەم، بۇ يەردە نېمىشقا يىغلاپ ئولتۇردىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. مەلىكە قارىسا، يېنىدا شاھ سۇپەت بىر يىگىت تۇرغان. مەلىكە قورقۇپ كېتىپ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، سىز بۇ يەردىن دەرھال كېتىڭ. سىز بىر پادىشاھ ئىكەنسىز، سىزگە قاراشلىق نۇرغۇن ئەل - يۇرت باردۇ، ئەجدىھا يېسە مېنى يېسۇن، سىز يەم بولماڭ! — دەپتۇ. بۇ چاغدا سىم - سىم يامغۇر ئارىلاش بوران چىقىشقا باشلاپتۇ. بۇ ئەجدىھانىڭ شەپىسى ئىكەن. شاھزادە دەرھال مەلىكىنى بىر دۆڭنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى ئەجدىھانىڭ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. بىر چاغدا ئەجدىھا كېلىپ شاھزادىنى دەم تارتىپتۇ. شاھزادە بولسا قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتقان پېتى ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن كىرىپ، كەينىدىن چىقىپتۇ ھەم ئايلىنىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىك تۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا

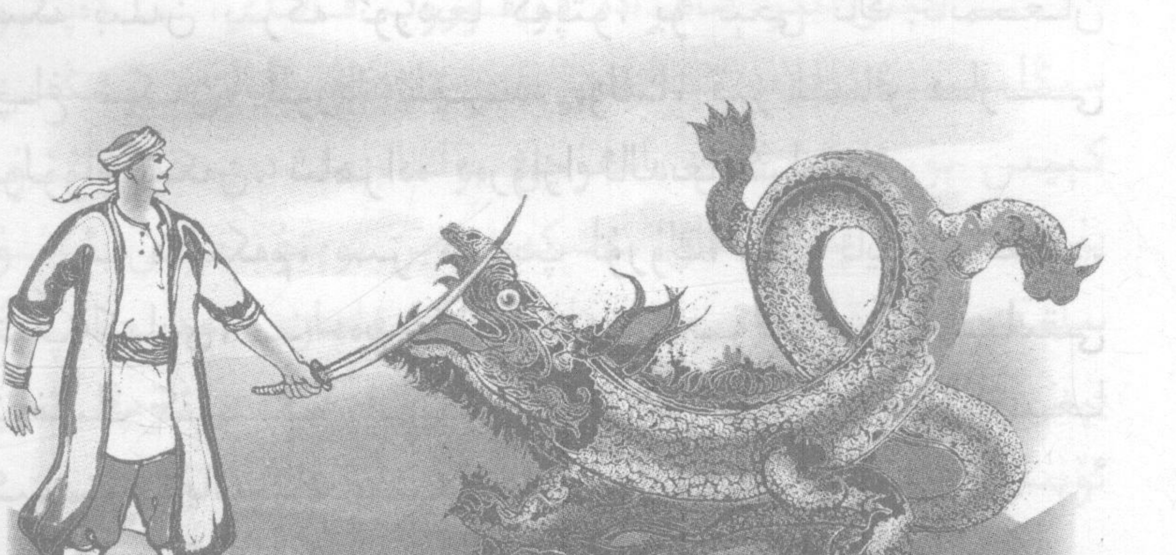

ئەجدىھا زوۋانغا كىلىپ:

— ئەي مەخلۇق، سەن ئادەممۇ ياكى دىۋىمۇ؟ مەن ھەرقانداق نەرسىنى دەم تارتسام ئىچىمدە تىرىك قالمايتـتى، سەن ئەجەب ئاغزىمدىن كىرىپ كەينىمدىن چىقىپسـىنا ؟ ! — دەپ نەرە تارتىپتۇ. شاھزادە تەمتىرىمەي:

— ھەي مەلئۇن ! مەن ئۇلۇكىنىڭ سۆزلىگىنىنى بوگون كۆردۇم. سەن قېنى سىلكىنىپ باقمامسەن ! — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ غەزەپلەنگەن ئەجدىھا شۇنداق بىر سىلكىنىپتىكەن، بىر تەرىپى بىر تۇزلەڭلىككە چۈشۈپ تاغ بوپتۇ، يەنە بىر پارچىسى دەرياغا چۈشۈپ كۆۋرۈك بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن مەلىكە شاھزادىگە ئىبسلىۋاپتۇ ۋە:

— مەن سىزدەك باتۇرنى چوقۇم ئاتام بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە ئەجدىھانىڭ تېرىسىدىن ئۈچ تال تاسما تىلىۋېلىپ بېلىگە يۆگەپ، مەلىكە بىلەن بىرگە ئوردىغا كەپتۇ. بۇ تېخى تاڭ ئاتمىغان چاغ ئىكەن، ئوردا ئىچىدە بولسا، قىزىنىڭ ھازىسى بولۇۋاتقانىكەن. شاھزادە دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ:

— مەلىكەم، سىز كىرىپ تۇرۇڭ، مەن تايىنى باغلىۋېتىپ كېلەي، — دەپ، تايغا مىنىپ بىرلا ئۇچۇپ ھېلىقى تاغنىڭ كەينىگە چۈشۈپتۇ ۋە ئاۋۋالقى تاز سىياقىغا كىرىپ، ئايالىنىڭ يېنىغا كىرىپ چاندۇرماي ئۇخلاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە بولار ئورنىدىن تۇرۇپ يۈز - كۆزىنى يۇيغان چاغدا، مەلىكە ئېرىنىڭ قولىدا ئاچىسىنىڭ

قولياغلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەسلىدە چوڭ مەلىكە شاھزا-
دىگە قولياغلىقىنى بەرگەنىكەن. مەلىكە شۇنىڭ بىلەن:

— ھەي بىلمەس تاز، سىزنىڭ قولىڭىزدا ئاچامنىڭ ياغلىقى تۇرىدىغۇ؟ سىز ئاخشام ئاچامنى قۇتقۇزغان ئوخ-
شايسىز، شۇنداقمۇ؟ ئۆيدە يىغا - زارمۇ توختاپتۇ، — دەپتۇ. بىلمەس تاز:

— بۇ قانداقسىگە ئاچىڭىزنىڭ ياغلىقى بولسۇن، ئا-
چىڭىزدا بار ياغلىق مەندىمۇ بار. ئۇ يەرگە بارمىسام، ئەج-
دىھا بار جاينىمۇ بىلمىسەم، — دەپتۇ. مەلىكە:

— مەن چوڭ ئۆيگە بېرىپ كېلەي، — دەپ ئورىدىغا كىرسە، ئاچىسى بەخىرامان ئولتۇرغان. كەنجى مەلىكە خۇشال بولۇپ:

— ئەي ئاچا، سىزنى كىم قۇتقۇزۇپ قالدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاچىسى:

— مېنى بىر شاھزادە قۇتقۇزۇپ قالدى، — دەپتۇ سىڭلىسىنى تىللاپ، — سەن بىر تازنىڭ ئايالى، بۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۆيگە ئاياغ باسقۇچى بولما، — دەپ قوغلاپتۇ. بۇ ئاھانەتكە چىدىمىغان مەلىكە، خەير بوپتۇ، سېنى ئاشۇ بىلمەس تاز قۇتقۇزمىغان بولسا، ئاللىقاچان ئەجدىھانىڭ يېمى بولاتتىڭ، دەپ ئويلاپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ ۋە بىلمەس تازغا يىغلاپ تۇرۇپ:

— ھەي بىلمەس تاز، سەن مۇشۇنچىۋالا ئىشنى قى-
لىپ تۇرۇپ، ئۆزۈڭنى ئاشكارىلىماي، مېنى نېمىشقا مۇن-

چىۋالا ئاھانەتكە قويىسەن؟ — دەپتۇ. بىلمەس تاز بولسا، ئايالىغا:

— ئەي گۈزەل مەلىكەم، نېمىگە بۇنچە ئالدىرايسىز! پادىشاھنىڭ تېخى نۇرغۇن سىنىقى بار، شۇ سىناقلارنىڭ ھەممىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزۈمنى ئاشكارىلىسامۇ كېچىكمەيمىز، — دەپ ئايالىغا تەسەللى بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە سەۋر - تاقەت قىلىشقا باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ ئۇۋ گۆشى يېگۈسى كېلىپ قېلىپ، ئۈچ كۈيئوغلىنى قىچقىرىپ:

— ئەي بالىلىرىم، مېنىڭ ئۇۋ گۆشى يېگۈم كېلىۋاتىدۇ، ماڭا ئۇۋ گۆشى ئەكېلىپ بەرسەڭلار، — دەپتۇ. ئۇلار: «خوپ، بولىدۇ» دەپ، ئۆز ئۆيلىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئىككى چوڭ كۈيئوغۇل ئىككى يارام ئاتقا مىنىپ مېڭىپتۇ. بىلمەس تاز بولسا، قۇلان ئارغىماقنى كەلتۈرۈپ شۇنىڭغا مىنىپتۇ، لېكىن بۇ ئارغىماق ھېلىقى ئىككىسىگە بىر كۆك باش تورپاق بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ. شۇڭا، چوڭ باجىسى ئۇنى زاڭلىق قىلىپ:

— ھەي باجا، سەن بۇ كۆك باش تورپىقىڭغا مىنىپ نېمىمۇ ئاتالارسەن؟ — دەپتۇ. بىلمەس تاز شۇ ھامان:

— ھە، باجا، سىلەر ئاتساڭلار تاپقىنىڭلارنى بىرگە ئەكېلەرمىز! ئۇچىمىز تۇغقان ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

— ھەممىمىز بىرگە ماڭساق ئۇۋنى ياخشى قىلالمايمىز. سەن ماۋۇ تەرەپكە ماڭ، بىز ماۋۇ تەرەپكە ماڭايلى، —

دەپ، ئۇلار بىلمەس تازدىن ئايرىلىپتۇ. ئۇلار ئۇنىڭدىن ئايرىلغانغا خۇش بوپتۇ، بىلمەس تازمۇ ئۇلاردىن ئايرىلغانغا خۇش بوپتۇ. ئۇ تاغدىن ئارتىلىشى بىلەن، كۆك باش تور- پاق ئارغىماققا ئايلىنىپتۇ، بىلمەس تاز بولسا شاھزادە سىياقىغا كەپتۇ. تاغدىن شۇنداق ئارتىلىشىغا ياۋا تۆگە ئۇچراپتۇ. شاھزادە ئوقيانى ئوقلاپ:

— بىر توپ تۆگە بىر پاي ئوقتا ئۆلگەيسەن، لېكىن ئىچ - قارنىڭ تاتلىق، گۆشۈڭ ئاچچىق بولغايسەن! — دەپلا ئوق ئۈزۈپتىكەن، بىر توپ تۆگە بىر پاي ئوقتا يىقىلىپ- تۇ. تۆگىلەرنى شۇ زامات بوغۇزلاپ، بىر تۆگىنىڭ جىگى- رىنى كاۋاپ قىلىپ يەپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە ئىككى باجىسى كېلىپ قاپتۇ، قارىسا، بوغۇزلانغان نۇرغۇن تۆگە يەردە ياتقان، بۇنى كۆرۈپ باجىلىرى خۇشامەت قىلىپ:

— ئەي پادىشاھىم، سىز يالغۇز مۇشۇنچىۋالا تۆگىنى قانداقمۇ ئەكېتەرسىز؟ — دەپتۇ. شاھزادە ئۇلارغا:

— مەن زېرىكىپ ئوۋغا چىققانىدىم، بۇ تاغقا كەلسەم بۇ جانىۋارلار ئۇچرىدى، ئۇلارنى ئاتتىم. بۇنچىۋالا ئوۋ گۆشىنىڭ ماڭا ھاجىتى يوق، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان باجىلىرى:

— ۋاي پادىشاھىئالەم، بۇنى بىزگە سېتىپ بەرسە- ڭىز، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. شاھزادە:

— مەن بۇنى ساتمايمەن، ئەگەر ئالاي دېسەڭلار پۇل ئالمايمەن، لېكىن تېقىمىڭلارنى ئاچساڭلار تامغامنى بېسىپ

قويسام بولىدۇ، ـــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار خۇشال بولۇپ تېقىملىرىنى ئېچىپ بېرىپتۇ، شاھزادە ئۇلارنىڭ تېقىمىغا: «بىلمەس پادىشاھنىڭ قۇلى» دېگەن تامغىنى بېسىپ قويۇپتۇ. ئىككى باجىسى خۇشاللىقىدا بۇ بىر توپ تۆگىنىڭ گۆشىدىن كۆتۈرەلىگىنىچە ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ. شاھزادە تاز سىياقىدا ئۆيگە كىرسە، ئايالى ئۇنىڭدىن:

ـــ سىز بىرەرنەرسە ئاتمىدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. بىلمەس تاز:

ـــ مەن ئاتقان نەرسىلەرنى ئىككى باجام ئەكېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپتۇ. ئەتىسى بىلمەس تاز ئايالىغا:

ـــ چوڭ ئۆيگە بېرىپ باق، ـــ دەپتۇ. مەلىكە چوڭ ئۆيگە بارسا، ئىككى ئاچىسى يەنە تەنە قىلىپ:

ـــ بىزنىڭ ئەرلىرىمىزنىڭ ئېتىپ كەلگەن تۆگىلىرىنى كۆردۇڭمۇ؟ بىلمەس تاز نېمە ئېتىپ كەپتۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ـ دە، ـــ ماۋۇ تۆگىلەرنىڭ كاللا ـ پاچاقلىرىنى ئاپىرىپ سېلىپ يەڭلار، ـــ دەپ پۈتۈن تۆگىلەرنىڭ كاللا ـ پاچاق، ئىچ ـ قارنىنى كەنجى مەلىكىگە بېرىپتۇ. كەنجى مەلىكە ئۆيىگە كېلىپ:

ـــ مېنى ئاچىلىرىم، كاللا ـ پاچاقنى ئال، دەپ مەسخىرە قىلدى، بىز مۇشۇنداق نەرسە يېگۈدەك بولۇپ قالدۇقمۇ؟ ـــ دەپ ۋايساپتۇ، لېكىن بىلمەس تاز ھېچ ئىككىلەنمەي:

— كاللا ـ پاچاقنى بىزگە بەرگەن بولسا، ياخشى قىپتۇ، ئىككىمىز بىرىپ توشۇيلى، ئۇلار گۆشنى ھەر-گىزمۇ يېيەلمەيدۇ، — دەپ، ئىككىسى كاللا ـ پاچاقلارنى توشۇپ ئەكىلىۋاپتۇ.

ئەتىسى ئىككى چوڭ كۆيئوغۇل پادىشاھنى گۆش سې-لىپ مېھمان قىپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ بۇ گۆشنى يېسە گۆش ئاچچىق بولۇپ، زادىلا يېيەلمەي، ئاخىر ئىككى كۆيئوغلىنى ئەيىبلىگىلى تۇرۇپتۇ. ئەتىسى بىلمەس تاز بىلەن كەنجى مەلىكە كاللا ـ پاچاقلارنى پاكىز يۇيۇپ، ئۇ-نىڭدىن نەچچە خىل شىرىن تائاملارنى ئېتىپ پادىشاھنى ۋە ئانىسىنى مېھمانغا چاقىرىپتۇ. پادىشاھ:

— قېنى، بىرىپ باقايلى، ئۇلار قانچىلىك بىر نەرسە قىلغاندۇ؟ — دەپ بىرىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيىدە كاللا ـ پاچاق يەپتۇ. پادىشاھنىڭ يېگەنسىرى يېگۈسى كېلىپ، ئاخىر:

— ئوغلۇم، بۇ تائاملار ئىنتايىن تەملىك بوپتۇ. كاللا - پاچاقلارنى سىلەرمۇ يەڭلار، بىزگىمۇ ئاپىرىپ بېرىپ تۇرۇڭلار، — دەپ رەھمەت ئېيتىپ كېتىپ قاپتۇ. بىلمەس تاز بىلەن ئايالى ھەر كۈنى بىر كاللا - پاچاقنى پىشۇرۇپ پادىشاھقا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ كىچىك كۈيئوغلىدىن ناھايىتى رازى بوپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مەلىكىنىڭ ئىككى ئاچىسى تېخىمۇ تاپا - تەنە قىلىپ، سىڭلىسىنى تىللىغىلى تۇرۇپتۇ. بۇ ئاھانەتكە چىدىمىغان كەنجى مەلىكە بىلمەس تازغا:

— سىز ئەمدى ئۆزىڭىزنى ئاشكارا قىلمىسىڭىز ئۆلۈۋالىمەن، بۇ دەردكە زادى چىدىمىدىم، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، سىز تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ھېلى كېلىمەن، — دەپ تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، قۇلان تايغا:

— ئەي سۆيۈملۈك قۇلان تېيىم، ئايالىم ئىنتايىن ئازابلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بۈگۈن ئۇ ماڭا، سەن ئەمدى ئۆزۈڭنى ئاشكارىلىمىساڭ ئۆلۈۋالىمەن، دېدى، ئەمدى مەن قانداق قىلاي؟ — دەپ قۇلان تايدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. قۇلان تاي بىلمەس تازغا:

— ئۆزۈڭنى ئاشكارىلاشقا تېخى ۋاقىت بار ئىدى، ئامال بولمىسا مەيلى. سەن ئەتىگەنلىككە پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، پادىشاھ تاھارەت ئېلىشقا چىققانغا ئۆلگۈرۈپ بارىسەن. ئۇ سېنى كۆرۈپلا: «ۋاي پادىشاھىئالەم، خوش كېلىپلا» دەپ سېنى ئۆيگە باشلايدۇ. سەن پادىشاھقا «ئاتا»

دېگەن سۆزدىن باشقا سۆزنى قىلما، — دەپتۇ. شۇنىڭ بى‐
لەن ئەتىسى بىلمەس تاز تايىنىڭ دېگىنى بويىچە سەھەردە
پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، پادىشاھنىڭ يېنىغا: «ئەسسالام
ئاتا» دەپ كىرىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:
— كېلىڭ، پادىشاھىئالەم، ئۆيگە كىرىڭ، — دەپتۇ.
شاھزادە:
— ئاتا، ئاۋۋال ئۆزلىرى كىرسىلە، — دەپ تۇرۇۋاپ‐
تۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ھەيران بولۇپ:
— مەن قانداق سىزنىڭ ئاتىڭىز بولىمەن؟ — دەپ
سوراپتۇ. بىلمەس تاز شۇ ھامان تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:
— مەن سىزنىڭ كىچىك قىزىڭىزنىڭ ئېرى بىلمەس
تاز بولىمەن، — دەپتۇ. پادىشاھ ھەيران قېلىپ:
— مېنىڭ كىچىك كۈيئوغلۇم بىر تاز تۇرسا، سىز
بىر پادىشاھ تۇرسىڭىز، قانداقسىگە مېنىڭ كۈيئوغلۇم بو‐
لىسىز؟ — دەپتۇ. شاھزادە دەرھال:
— ئاتا، سىز ئىشەنمىسىڭىز قىزىڭىزدىن سوراپ
بېقىڭ، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرھال قىرىق
يىگىتنى چاقىرىپ كېلىپ، شاھزادىنى ئۇنىڭ ئارىسىغا
قوشۇپتۇ ۋە كىچىك قىزىنى چاقىرتىپ كېلىپ:
— قىزىم، مۇشۇ قىرىق بىر يىگىتنىڭ ئارىسىدا
قايسىسى سىزنىڭ ئېرىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ. مەلىكە ئۇ‐
دۇل كېلىپ شاھزادىنى قولىدىن تۇتۇپ ئوتتۇرىغا ئاچى‐
قىپ:

— ئەي شاھ ئاتا ! مېنىڭ ئېرىم بىلمەس تاز مۇشۇ، بۇ يەتمىش ئىككى ئىقلىمنىڭ پادىشاھى مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئوغلى، — دەپتۇ. بۇ گەپتىن پادىشاھ قورقۇپ داڭقېتىپ قاپتۇ. ئەسلىي مىڭكۇ پادىشاھ بۇنداق پادىشاھلىقتىن نەچ-چە مىڭنى باشقۇرىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ شاھزادىنى تۆرگە چىقىرىپ، كاتتا زىياپەت بىلەن كۈتۈشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە ئۆزىنى ئاشكارىلاپ:

— ئەي ئاتا، سىز بىزنى شىكارغا ئەۋەتكەندە مەن بىر توپ تۆگە ئاتتىم، ئۇ تۆگىلەرنى ئىككى كۈيئوغلىڭىزغا بەردىم، ئۇلارنىڭ يوتىسىغا: «بىلمەس پادىشاھنىڭ قۇلى» دېگەن تامغىنى بېسىپ، ئۇلارنى قۇل قىلىپ ئۆز ئىلكىمە-گە ئۆتكۈزۈۋالغانىدىم، — دەپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئىككى چوڭ كۈيئوغلىنى قىچقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئوڭ تېقىمىنى ئاچتۇرۇپ قارىسا، ھەقىقەتەن «بىلمەس پادىشاھنىڭ قۇلى» دېگەن تامغا تۇرغان. بۇ چاغدا پادىشاھنىڭ چوڭ قىزى:

— ئەي ئاتا، ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، مېنى ۋە يۇرتنى قۇتقۇزغان يىگىت مۇشۇ. ئۇ بىزنىڭ كۈيئوغلىمىز بىلمەس تازكەن ئەمەسمۇ؟ ! — دەپتۇ ۋە نەچچە ۋاقىتتىن بېرى سىڭلىسىغا قىلغان ئاھانەتلىرىنى ئويلاپ قاتتىق خىجالەت بوپتۇ.

شاھزادە مانا شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ يۇرتقا پادىشاھ بوپتۇ، ئىككى باجىسى بولسا پادىشاھنىڭ خىزمىتىنى قى-لىش ئۈچۈن دەرۋازا ئالدىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرارمىش.

ئېيىق سۇلتان

زاماننىڭ زامانىسىدا، قويۇق ئۆسكەن ئورمان ياقىسىدا بىر خىلۋەت مەھەللە بار ئىكەن. بۇ كىچىك مەھەللىنىڭ يۇقرالىرى ناھايىتىمۇ ئۆم ـ ئىناق ياشايدىكەن. ئۇلار يىراقىن جايدىكى تاغقا بىرىپ ئوتۇن ئەكىلىپ ئۇنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئۆز تۇرمۇشلىرىنى قەدىر ئەھۋال قامدايدىكەن.

بىر كۈنى بۇ كىچىك مەھەللىدىن بىر توپ قىزلار تاغقا ئوتۇن تەرگىلى بىرىپ قاپتۇ. قىزلار چۇرۇقلىشىپ بىردەمنىڭ ئىچىدە تاغنىڭ باغرىدىكى قارىغايلارنىڭ ئوشتۇلۇپ كەتكەن قۇرۇق ـ قاقشال شاخلىرىنى تېرىپ توپلاپ، ئۇنى باغلاپ، ئۆيلىرىگە كېتىشكە تەييارلىنىپتۇ.

بۇ تاغقا ئوتۇن تەرگىلى كەلگەن قىزلار ئىچىدە نازىگۈل ئىسىملىك بىر قىز بولۇپ، ئۇ قىزمۇ باشقا قىزلارغا ئوخشاش ئوتۇنلىرىنى باغلاپ كېتەي دىسە، ئوتۇنلارنى باغلايدىغان ئارغامچىسى يوق تۇرغۇدەك. نازىگۈل ئارغامچىسىنى ئۇزاق ئىزدەپتۇ، ھىچ يەردىن تاپالماپتۇ. ئارغامچىنى

يوقىتىپ قويغانلىقىغا ئىچى تىت ـ تىت بولغان نازىگۇل ئارغامچىنى ئىزدە ـ ئىزدە ئاخىر دوستلىرىدىن ئايرىلىپ يىراقلىشىپ كېتىپتۇ. نازىگۇل ئوتۇن تەرگەن تاغنىڭ باغرىغا بېرىشىغا، تۇيۇقسىزلا دەرەخنىڭ كەينىدىن يوغان بىر ھەيۋەتلىك ئېيىق چىقىپ قىزنى كۆتۈرۈپ ئورمان ئىچىگە قېچىپتۇ. بىچارە نازىگۇل ھەرقانچە ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئادەم چاقىرسىمۇ، ئېيىقنىڭ چاڭگىلىدىن زادىلا قۇتۇلالماپتۇ. نازىگۇل بۇ ئاجايىپ غەلىتە، تىلسىز مەخ-لۇقتىن قورقۇپ ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى نامەلۇم، نازىگۇل ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئې-چىپ قارىسا، ئاجايىپ مەنزىرىلىك گۈزەل شىپاڭدا ياتقۇ-دەك، يېنىدا شۇنداق قەددى ـ قامەتلىك، رۇستەمدەك بىر يىگىت قىزنى يەلپۈپ ئولتۇرغۇدەك. ئۇنىڭ بىر جۈپ بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ يالقۇنلۇق ئوت ئۇچقۇنلىرى چاقنىغاندەك بولۇپ، قىزدىن ئەھۋال سورىغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. نازىگۇل بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— سىز كىم بولىسىز، بۇ قەيەر؟ — دەپ سوراپتۇ. يىگىت مۇشۇ تاغدا ياشايدىغان ئورمان پادىشاھىنىڭ يالغۇز ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئىسمىڭىز كىم؟ — سوراپتۇ قىز يىگىتتىن.

— ئىسمىم ئەخمەت، — دەپتۇ يىگىت.

— مەن ئوتۇن تەرگىلى چىقىپ بىر ئېيىققا يولۇق-تۇم، سىز مېنى قانداق قۇتقۇزدىڭىز؟ — دەپتۇ قىز.

— سىزنى ئەكەلگەن قارا ئېيىقنىڭ ئۆزى دەل مەن بولىمەن، — دەپتۇ يىگىت.

— بۇ ئىشنىڭ سەۋەبى بىلەن جەريانىنى سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق؟ — دەپتۇ قىز.

— مەن سىزگە ئۇزۇندىن بېرى ئاشىقى بىقارار ئىدىم، لېكىن مېنىڭ تىلسىم قىلىنغان ئېيىق ھالىتىمنى كۆرسىڭىز، ئۇ چاغدا قورقۇپ ماڭا يېقىنلاشمايدىغانلىقىڭىزدىن ئەنسىرەپ، ئاخىر مۇشۇ ئامال بىلەن سىزنى ئەكەلدىم، — دەپ بولۇپ، قىزدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

ئۇلار ئىككىسى مۇڭداشقاندىن كېيىن، ئۆزئارا چۈشىنىش ھاسىل قىپتۇ. يىگىت قىزغا مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ. نازىگۈلمۇ يىگىتنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدىن، يالقۇنلۇق مۇھەببەت نالىلىرىدىن يۈرىكىگە ئوت تۇتىشىپ، شامدەك ئېرىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق بىرلىكتە يىگىتنىڭ ئاتىسى — ئورمان پادىشاھىنىڭ ئالدىغا ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن سالامغا كىرىپتۇ.

ئەھۋالدىن خەۋەردار بولغان پادىشاھنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قاپتۇ. پادىشاھ يۇرت خەلقىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز شاھانە توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ نازىگۈل بىلەن ئەخمەت كۆيۈمچان ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇپ، كۈن - تۈنلىرىنى شاد - خۇرام، كۈلكە - چاقچاقلار بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. قىز بىلەن يىگىت ئەنە شۇنداق ئۆتۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئاڭلايلى:

نازىگۈل بىلەن ئوتۇن تەرگىلى چىققان قىزلار نازىگۈلنىڭ ئارغامچىسىنى ئىزدەپ ئورمان ئىچىدە يوقىلىپ كەتكەنلىكىنى قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا دەرھال يەتكۈزۈپتۇ. نازىگۈلنىڭ كۆيۈمچان ئاتىسى بىلەن مېھرىبان ئانىسى

قىزىنىڭ دەردىدە زار ـ زار يىغلاپ، ئورمانلىقنى بىرقانچە
قېتىم ئىزدەپمۇ قىزىنى تاپالماپتۇ. ئاخىر تەقدىرگە تەن
بېرىپتۇ.
كۈنلەرنىڭ كەينىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئايلارنىڭ كەيند۔
ىدىن يىللار ئۆتۈپ، ئارىدىن بىرقانچە يىل ئۆتكەندىن كېـ۔
يىن، نازىگۈل تۇيۇقسىزلا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئوماق۔
قىنا بىر ئوغۇل بىلەن چىرايلىققىنا بىر قىزنى يېتىلەپ
كىرىپتۇ. نازىگۈلنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كۆزلىرىگە ئىشەنمەي:
«ئاھ بالام، جان قوزام» دەپ، قىزىنى ئاتا ـ ئانىلىق
مېھرى بىلەن باغرىغا بېسىپ يىغلاپ تۇرۇپ كۆرۈشۈپتۇ.
قىز ئاتا ـ ئانىلىرى بىلەن مۇڭدىشىپتۇ. قىزنىڭ ئاتا ـ
ئانىسى ئىككى نەۋرىسىگە قارىغانسېرى كۆزلىرى تويماپتۇ.
قىزنىڭ ئانىسى بالىلارنىڭ ئاتىسىنى نېمە ئۈچۈن ئەكەل۔
مىگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئېرىنىڭ تىلسىم قىلىنغان ئېيىق
بولغانلىقى ئۈچۈن بىللە كېلەلمىگەنلىكىنى، ئۆزلىرىنىڭ
ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن كەلگەنلىكلىرىنى ئېيتىپتۇ.
نازىگۈلنىڭ ئانىسى ئېيىق كۈيئوغلىنىڭ قەيەردە تۇرىدىغاند۔
لىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن قانداق ئۇچراشقىلى بولىدىغانلىقىنى
تەپسىلي سوراپ بىلىۋېلىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.
يېرىم كېچىدە قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قىزىغا تۇيدۇر۔
ماي ئورنىدىن تۇرۇپ، قىزى ئېيتىپ بەرگەن تاغ باغرىد۔
كى ئورمانغا بېرىپ: «ئېيىق سۇلتان !» دەپ ئۈنلۈك ئاۋاز
بىلەن ئۈچ قېتىم ۋارقىراپتۇ. «ئېيىق سۇلتان» دەرھال

يېتىپ كەپتۇ. قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى تەييارلاپ كەلگەن ئۆتكۈر ئايپالتىسى بىلەن ئېيىقنى چاناپ پارچە ـ پارچە قىلىۋېتىپ، قىزنىغا بىلىندۇرمەي ئۆيىگە كىرىپ يېتىۋاپتۇ. قىزنىڭ ئۈچ كۈنلۈك مۆھلىتى توشۇپ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ، ئىككى بالىسىنى ئېلىپ ئورمانغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۆزلىرى بەلگە قىلىشقان جايغا كېلىپ: «ئېيىق سۇلتان» دەپ ئۈچ قېتىم ۋارقىرىسىمۇ، ئېيىق كەلمەپتۇ. قىز بالىلىرىنى يېتىلەپ تاغ باغرىدىكى ئورمان ئىچىگە كىرىپ قارىسا، ئېيىق پارچە ـ پارچە بولۇپ ياتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن نازىگۇل زار ـ زار يىغلاپ، پۈتۈن ئورمانلىقنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپتۇ. نازىگۇل يىغلاپ ـ يىغلاپ، بالىلىرىغا قاراپ: «ئاھ خۇدا، ئۆتكۈر بولسىمۇ ئۆيۇم بولسىدى، ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسىدى» دەپ، ئاھ ئۇرۇپ خۇداغا نالە قىلىپ، كاككۇك بولۇپ پىغانلىق سايراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئوغلى تۇمۇرتۇمشۇق قۇشقا ئايلىنىپ، دادىسىغا ۋاپادار بولۇش ئۈچۈن ئورماننى ئاسراپ، قىزى قارلىغاچقا ئايلىنىپ، كىشىلەرگە پايدىلىق قۇش بولۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتىكەن.

«ئۆتكۈر بولسىمۇ ئۆيۇم بولسىدى، ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسىدى» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

ئەزەمخان ۋە ئايتولۇن

بۇرۇنقى زاماندا ئەكبەرخان ۋە ئەسقەرخان ئىسملىك ئاكا ـ ئۇكا خانلار ئۆتكەنىكەن. ئۇلار ئۆز كۈچى، بايلىقى ۋە شانۇ شەۋكىتى بىلەن ناھايىتى مەشھۇر ـ مەغرۇر ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەكبەرخاننىڭ سارىيىغا بىر ئاقسا-قال دەرۋىش كەپتۇ ـ دە، دەرۋازىنى قېقىپ سەدىقە سوراپ-تۇ. ئەكبەرخان تۆشكىدە راھەتلىنىپ ياتقانىكەن. ئۇ چوڭ-قۇر «ئۇھ !» تارتىپ، خۇدادىن پەرزەنت تىلەپ دۇئالار قىل-دىم، ھېسابسىز خەير ـ ساخاۋەت، سەدىقە بەردىم، لېكىن ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆرمىدىم. مەيلى، شۇنداق بولسىمۇ بۇ دەرۋىشكە يەنە بىرئاز خەير ـ ساخاۋەت قىلاي، ئۇمىد بىلەن مېنىڭ ئىشىكىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، قۇرۇق يانمىسۇن، دەپ ئويلاپ ئۆيىدىن چىقىپتۇ ھەم دەرۋىشكە ئۆزىنىڭ مۇشۇ ۋاقىتقىچە پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنلىكىدىن زارلىنىپتۇ.

— ئەي ئۇلۇغ خاقانىم، سەۋر قىل، سەۋرنىڭ مېۋىسى ئالتۇن. خۇدا نېسىپ قىلسا، سەن چوقۇم پەرزەنت يۈزى

كۆرسەن ! ـــ دەپتۇ دەرۋىش ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ.
ـــ مەن بۇنداق گەپلەرنى سەندەك دەرۋىشلەردىن ناھا-يىتى كۆپ ئاڭلىدىم، ئەمما ھازىرغىچە ھېچبىر مەنپەئەت كۆرمىدىم، ـــ دەپتۇ ئەكبەرخان مۇڭلىنىپ.
ـــ غەم يېمە، ئۇلۇغ خاقانىم. مەن ساڭا ئۈچ دانە ئالما بېرەي، مانا چوڭى بەك ياخشى پىشقان، ئۇنى ئۆزۈڭ يەپ، خانىش بىلەن بىللە بولغىن. قالغان ئىككىسىنى خا-لىساڭ يە، خالىمىساڭ يېقىن كىشىلىرىڭگە بەر. خۇدا ساڭا مۇشۇ ئالما سەۋەبى بىلەن بىر پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ. لې-كىن، شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنكى، بالا تۇغۇلغان كۈنى جان قىيىپ قان قىلىپ، غېرىب - غۇرۋا، تۇل خوتۇن، يېتىم - يېسىرلارغا نەزىر - چىراغ قىلىپ بېرىسەن. بۇنى ھەرگىز ئۇنتۇما ! ـــ دەپتۇ.
ئەكبەرخان دەرۋىشنىڭ ئېيتقىنىنى بەجا كەلتۈرۈپ، ئالمىنىڭ چوڭىنى ئۆزى يەپتۇ، قالغان ئىككىسىنى ئۆزى-نىڭ مەھرەملىرىدىن ئىككىسىگە ھەدىيە قىلىپ بېرىپتۇ. كېيىن ئەكبەرخان بۇ دەرۋىشكە مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ دۇئاسىنى ئاپتۇ. دەرۋىش سارايدىن چىقىپ، چىغىر يول بىلەن تاغقا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ يول دەرۋىشنى تاغدىكى شەمشاد، چىنار، قېيىن، قوچۇر(قارىغاي)، ئارچا دەرەخلىرى بىلەن ئورالغان ھەيۋەتلىك قەسىرگە ئەكەپتۇ.
ـــ ساڭا نېمە كېرەك، ئەي دەرۋىش؟ ـــ دەپ سوراپتۇ دەرۋازىۋەن.

— مەن كىشىلەرگە ياخشىلىق تىلەيمەن، بۇ يەرگىمۇ شۇ نىيەتتە كەلدىم. ساراي ئىچىگە كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ دەرۋىش تەزىم قىلىپ دەرۋازىۋەندىن.

— مەيلى، كىرسەڭ كىرگىن، بىزنىڭ خاقانىمىز ئەسقەرخان بۇ كۈنلەردە بەك خاپا. ئۇنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈپ قويىدىغان بىرەر ئىشنى قىلىپ قويۇشتىن ئېھتىيات قىل، بولمىسا، كاللاڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلىدۇ، — دەپتۇ دەرۋازىۋەن دەرۋىشكە ئاگاھلاندۇرۇپ. دەرۋىش:

— خوپ، ئېھتىيات قىلىمەن، — دەپ ئىچكىرىگە كىرىپتۇ ۋە خاننىڭ ئارام ئالىدىغان ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ، بىرىپ ئىشىكنى قاققانىكەن، ئۆيدىن بىر ياش ئايال خىزمەتچى چىقىپ ئۇنىڭغا بىر خالتا كۈمۈش تەڭگە بېرىپتۇ ھەم:

— «خۇدايىم ئەسقەرخانغا ياخشى پەرزەنت ئاتا قىلسۇن!» دەپ دۇئا قىل، ئەي دەرۋىش ! — دەپتۇ.

دەرۋىش قولىدىكى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئايال خىزمەتچىنىڭ سۆزلىرىنى تىلغا ئېلىپ ئۇنلۇك دۇئا قىپتۇ. ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئەسقەرخان دەرۋىشنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالپتۇ.

ئەسقەرخاننى كۆرگەن دەرۋىش ئۇنىڭغا قولىدىكى يېرىم ئالمىنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي خاقانىم، مۇشۇ يېرىم ئالمىنى مالال كۆرمەي يېسەڭ پەرزەنت كۆرىسەن !

يىرىم ئالمىنى كۆرۈپ دەسلەپتە ئەسقەررخاننىڭ ئاچچىدى كەپتۇ، ئۇنى قولىغا ئېلىپ خانىسىغا كىرىپ بىر چەتكە تاشلاپ قويۇپتۇ، بىرئازدىن كېيىن ئاچچىقىدىن يېنىپ، يېرىم ئالمىنى قولىغا ئاپتۇ ـ دە، خۇدادىن پەرزەنت تىلەپ ئاغزىغا ساپتۇ ۋە خانىش بىلەن بىللە يەپتۇ.

توققۇز ئاي توققۇز كۈن توققۇز سائەت ئۆتكەندە ئەكبەرخان، ئەسقەررخاننىڭ سارايلىرىدىن خۇش خەۋەر تارقىلىپتۇ. ھەر ئىككىلا خاننىڭ ئاياللىرى ئامان ـ ئېسەن بوشىنىپتۇ. ئەسقەررخان قىز پەرزەنت كۆرۈپتۇ. مەسلىھەتلىشىپ، بۇ قىزنىڭ ئېتىنى «ئايتولۇن» قويۇپتۇ. ئەكبەرخان ئوغۇل پەرزەنت كۆرگىنى ئۈچۈن شۇنداق خۇشال ئىكەنكى، بۇنى تەرىپلەشكە تىل، سۈرەتلەشكە قەلەم ئاجىزلىق قىلىدىكەن. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، بۇ ئوغۇلغا «ئەزەمخان» دەپ ئىسىم قويۇپ، ئەل ـ يۇرتقا چاي بېرىپتۇ، توي قىلىپ ئوغلاق سېلىپ بېرىپتۇ.

ئارىدىن يىگىرمە يىل ئۆتۈپتۇ... بۇ يىللاردا يۇرت ئىچى تىنچلىق، ئەل ئامان بولۇپ، چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولماپتۇ. خانزادىلەرمۇ ئوبدان تەربىيىلىنىپ قۇرامىغا يېتىپتۇ. باغلار ۋە تاغ باغرىدىكى دەرەخلەر، دالا گۈللىرى ھەر يىلقىدەك يەنە بىخ سۈرۈپ، نوتا چىقىرىپ كۆكىرىپتۇ، غۇنچىلار ئېچىلىپتۇ، بۇلبۇللار سايرىشىپتۇ، سۈزۈك ھاۋادا قۇدرەتلىك بۈركۈتلەر ئۇلجا ئىزدەپ يەنە پەرۋاز قىلىشىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مانا شۇ بۈركۈتلەرنىڭ ئۆت-

كۆر كۆزلىرى يولدا كېتىۋاتقان ئۈچ ئاتلىق يىگىتنى كۆ-رۈپ قاپتۇ - دە، تېخىمۇ ئېگىز ئۆرلەپ ئاسماننىڭ قەرد-گە چىقىپ كېتىپتۇ.

ئاتلىق يىگىتلەرمۇ شىددەت بىلەن ماڭغانىكەن، ئۇلار-نىڭ بۇ مېڭىشىغا شامالمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەن. بۇلار شاھزادە ئەزەمخان ۋە ئۇنىڭ سادىق خىزمەتكارلىرىدىن ئە-قىللىق، ئېغىر - بېسىق ھەمرا بىلەن كۈچلۈك، تەنتەك ۋە شوخ مىرزا ئىكەن. بۇلار بەزىدە مۇشۇنداق دالىدا چې-پىشىپ يۈرۈپ ئوۋ قىلىشسا، بەزىدە لەشكىرىي مەشىق قىلىشىدىكەن. ئەزەمخاننىڭ بۇ ئىككى خىزمەتكارى بۇنىڭ-دىن يىگىرمە يىل بۇرۇن ئەكبەرخان بەرگەن دەرۋىشنىڭ ھېلىقى كىچىك ئىككى ئالمىسىنى يېگەن خىزمەتكارلىرد-نىڭ بالىسى ئىكەن. ئۇلار ئەزەمخان بىلەن بىر كۈن، بىر سائەتتە تۇغۇلۇپ، بىللە ئۆسكەنىكەن. ئەزەمخانمۇ كۈچ-لۈك، چىرايلىق، ئاق كۆڭۈل يىگىت بولۇپ ئۆسۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن كىشىلەر ھەمىشە ئۇنىڭغا زوق - ھەۋەس بىلەن قارايدىكەن، ئۇلار بالىلىرىغا:

— بىز ئەمدى بۇ دۇنيادىن پۈتمىزنى ئۇزۇن سۇنۇپ، بىمالال كېتىدىغان بولدۇق، چۈنكى سىلەرمۇ بىزگە ئوخ-شاش ياخشى خانغا يېتىشتىڭلار! — دېيىشىدىكەن.

ئەزەمخان كۈندىن - كۈنگە تولۇپ، بوي تارتىپ ئۆسۈۋېرىپتۇ، ئۇنىڭ شۆھرىتى مەملىكەتنىڭ يېقىن - يىراقلىرىغا تارقىلىپتۇ. لېكىن، ئۇ بولسا ئۆزى بىلەن

تەڭ تۇغۇلۇپ، يېنىدىلا گۈلدەك ئۆسۈپ ئېچىلىۋاتقان گـۈ-
زەل ئايتولۇندىن بىخەۋەر ئىكەن.

«ھەممە نەرسە خۇدانىڭ خاھىشى بىلەن بولىدۇ» دېگەن گەپ بار. كۈنلەردىن بىر كۈنى قوشنا مەملىكەتتىكى بىر ياش خاننىڭ يۇرتىدىكى تويدا ئەزەمخان بىلەن ئايتولۇن تاسادىپىيلا ئۇچرىشىپ قاپتۇ... ئەزەمخان گۈزەل مەلىكە ئايتولۇننى كۆرۈش بىلەنلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ، نازىنىننىڭ ئايدەك جامالىدىن كۆزىنى زادىلا ئۈزەلمەپتۇ. نازىنىن قىز ئايتولۇنمۇ ئەزەمخانغا كۆزى چۈشۈش بىلەن تەڭ لەۋلىرى تىترەپ، ئۆزىنى تۇتالماي قاپتۇ، تومۇرىدا بىر خىل ئىسسىق ئېقىم ئاققاندەك بولۇپ، يۈرىكى ئويناپ كېتىپتۇ، لېۋىدە يېقىملىق تەبەسسۇم پەيدا بولۇپ، چىرايى ئىختىيارسىز گۈلدەك ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

ئۇلار قانداق ئۇچراشقان بولسا، شۇنداق بىر - بىرىنى قىيالماي ئايرىلىپتۇ. ئەزەمخان يىگىتلەر سورۇنىغا كۆڭۈلسىز بىر كەيپىياتتا كىرىپتۇ. پۈتۈن كېچە داۋامىدا ئەزەمخان داستىخاندىكى نازۇ نېمەتكە زادىلا قول ئۇزاتماپتۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەزەمخان ئايتولۇننىڭ ئۆز ئۆيىگە قايتىش ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىپ قېلىۋاتقانلىقىنى، ئەمدى ئۇنىڭ تولۇن ئايدەك نۇرلۇق جامالىدىن يەنە بەھرە ئالالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ مەيۈسلىنىپتۇ.

مېھمانلار بىر - بىرلەپ تارقىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا ئەزەمخان ئايتولۇن بىلەن باغچىدىكى يالغۇز ئاياغ

يولدا يەنە بىر قېتىم ئۇچرىشىپ قاپتۇ ۋە پاراڭلىشىپتۇ. ئاسماندىكى نۇرلۇق يۇلتۇزلار بۇ چاغدا تېخىمۇ جۇلالىنىپ چاقناپ كېتىپتۇ. بىر - بىرلىرىنىڭ يېقىملىق جامالىغا، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىگە، تەبەسسۇم كۇلكىسى بىلەن تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىگە قاراشقا پېتىنالماي، باغ ئىچىدىكى يولدا يانداش كېتىۋاتقان بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇققا تولۇن ئاينىڭ ھەۋىسى كېلىپ ماراپ قاراپ قويىدىكەن، بەزىدە خىجىللىقتىن ئۆزىنى ئاق ماۇقتەك بۇلۇت قويىنغا ئالدىكەن...

ئايتولۇن بېشىنى سىلىپ كېتىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسى تەرىپىدىن باشقا بىر شاھزادىگە چاي ئىچۈرۈپ قويۇلغانلىقىنى، تويىنىڭ تېز ئارىدا بولىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ ئىشقا مەيلى يوقلۇقىنى ئەزەمخانغا ئۇقتۇرۇپ قويۇپتۇ.

ئەزەمخان ئايتولۇننى سارىيىنىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قويۇپ، ئارقىسىدىن خېلى ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇرۇپتۇ... ئايتولۇنمۇ كىرىپ كېتىۋېتىپ، بۇرۇلۇپ ئەزەمخانغا قاراپ پىسسىڭىدە كۇلۇپتۇ.

مانا شۇ كۇنكى ئايرىلىشتىن باشلاپ ئەزەمخان خامۇش ۋە پەرىشان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ھەمىشە دېگۈدەك سارىينىڭ پەنجىرىسى ئالدىدا غەمگە پېتىپ ئولتۇرىدىكەن. بەزىدە ئىللىق شامال كېلىپ ئۇنىڭ قاپقارا بۇدۇر چاچلىرىنى يەلپۈتۈپ ئوينايدىكەن. ئۇنىڭ ئارقىسىدا خوجايىنىدىن

بىرەر ئېغىز سۆز ئاڭلىيالماي تۇرغان ھەمرا بىلەن مىرزا خوجايىنىنىڭ ئەھۋالىغا بەكمۇ ئېچىنىدىكەن.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن ئەزەمخان راۋابىنى قولىغا ئې-لىپ، ئۇنىڭ نازۇك تارلىرىنى تەڭشەپ، زەخمىكىنى ئاستا ئۇرۇپ، مۇڭ ئارىلاش بېيىت ئېيتىشقا باشلاپتۇ:

نازىنىن دىلدار،
ھىجرىڭدا مەن زار.
شاھى بەرناسەن،
ئەجەب زىباسەن.

سەندەك چىرايلىق،
يوق ماڭا لايىق.
ئەقلىمنى ئالدىڭ،
ئوتلارغا سالدىڭ.

ئۆسكەن يېرىمدىن،
تۇغقان ئېلىمدىن،
كېچەي بېغىمدىن،
جاي بەر يېنىڭدىن.

شېرىن سۆزۈڭنى،
تىلەپ ۋەسلىڭنى،

دىۋانە بولدۇم،
پەرۋانە بولدۇم.

نازىنىن دىلدار،
ھىجرىڭدا مەن زار.
نىگارىم سەنسەن،
ئارمانىم سەنسەن.

ئۇنىڭ بۇ قوشىقىنىڭ ئاھاڭى شۇ قەدەر غەمكىن ۋە مۇڭلۇق ئىكەنكى، ئاڭلىغانلارنىڭ يۈرىكى راۋابنىڭ تارىدەك تىترەپ، كۆزلىرىدىن ياش مونچاقتەك تاراملاپ ئېقىپتۇ. بىچارە ھەمرا بىلەن مىرزا ئىككىسى چوڭقۇر تىنىپ «ئۇھ» تارتىپ، ئۆز كۈچ ـ قۇدرىتى بىلەن خوجايىنىغا ياردەم بېرىشكە ئىنتىلىپتۇ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قوللىرىنى قىلىچلىرىنىڭ دەستىسىگە ئۇزىتىپتۇ.

ئەزەمخان زادىلا تاقەت قىلالماپتۇ. ئۇ سۆيگىنىنىڭ سارد-يىغا بېرىشقا قارار قىپتۇ. بۇ ئۈچ ئاتلىق يىگىت كۈن پېتىپ قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئايتولۇننىڭ باغچە سارىيىنىڭ ئېگىز مۇ-نارىنى نىشانلاپ، شامالدەك تېز ئۇچۇپ كېتىشىپتۇ.

ئۇلار ئاخىر كۆزلىگەن يېرىگە يېتىپ كەپتۇ، تۈن قاراڭغۇسىدا ئاتلىرىنى باغچە سارايىنىڭ ئېگىز مۇنارى يې-نىدا توختىتىپتۇ، بىر ـ بىرلەپ ئاستاغىنا يەرگە چۈ-شۈپتۇ ۋە باغچە ساراي مۇنارىنىڭ كۈنگۈرىسىگە ئارغامچا

تاشلاپتۇ. مىرزانى ئاتلارنى بېقىشقا قويۇپ، ئەزەمخان ھەمرا بىلەن باغچىغا چۈشۈپتۇ. ئەزەمخان باغچىدىكى مېۋى-لىك دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىنى ئىككى تەرەپكە قايرىپ ئېھ-تىيات بىلەن يول ئېچىپ ئاستا كېتىۋاتقانىكەن، ئايتولۇ-نىڭ باغدا ئۇخلاۋاتقان خىزمەتكارىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەزەم-خان ئۇنى ئاستا ئويغىتىپتۇ ۋە:

— ئۇنىۋىڭنى چىقارما، دېمىڭنى ئىچىڭگە يۇت، بۇرا-دەر، — دەپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. كېيىن، — ئايتولۇنىڭ خاس ھۇجرىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئىشىكىنى كۆر-سىتىپ قويغىن، — دەپتۇ.

ئەس - ھوشىنى يوقاتقان خىزمەتكار ئۇنىنى چى-قىرالماپتۇ. ئەزەمخان ئۇنىڭغا يەنە بىرنەچچە تەڭگە كۈمۈش پۇل تاشلاپ بېرىپتۇ. خىزمەتكار پۇلنى دەرھال قولىغا ئې-لىپ، بارمىقى بىلەن خىرە نۇر چۈشۈپ تۇرغان ئىككى روجەكنى كۆرسىتىپتۇ. ئۇنىڭ بۇ خىزمىتى ئۈچۈن ئە-زەمخان ئۇنىڭغا يەنە بىرنەچچە تەڭگە پۇل تاشلاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم بولغان خىزمەتكار ئەزەمخان بىلەن ھەمرانى ئايتولۇنىڭ خاس ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكىگە باشلاپ كېلىپ، ئاۋايلاپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ.

ئەزەمخان سۆيگىنى ياتقان ئۆيگە كىرىپتۇ. گۈل بەدەن ئايتولۇن مامۇقتەك يۇمشاق ئورۇن - كۆرپە سېلىنغان شاھ سۇپىدا تاتلىق ئۇيقۇدا ياتقانىكەن. ئۇنىڭ باش تەرىپى-دە ھەر خىل ئەتىرگۈللەر، قىزىلگۈللەر خۇش پۇراق چې-

چىپ ئېچىلىپ تۇرغانىكەن. ئايتولۇن بولسا ئۇنىڭغا كۆزد-
نى قىسىپ قارىغاندەك، يېنىك نەپەس ئېلىپ يېتىپتىكەن.

ئەزەمخان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپتۇ،
قوللىرىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ سىلاپ تۇرۇپ، ئاستا بۇ
ناخشىنى ئېيتىپتۇ:

ئاھ ئايتولۇن، گۈل چىرايىڭغا
قىزغىنىپ قارار كۆكتىن ئاي ـ يۇلتۇز.
مانا مەنمۇ كەلدىم يېنىڭغا،
قاشلىرى قەلەم، چاچلىرى قۇندۇز.

بىزنى ھازىر ھېچكىم كۆرمەيدۇ،
تىنچ خاناگدا پەقەت ئىككىيلەن.
كۆزلىرىڭنى ئاچ، ئاھ ئايتولۇن،
بىر قىيا باق، سۆيگىنىم سۆيگەن.

ھازىرلا چۈشىدە كۆرگەن ئەزەمخاننى بىردىنلا كۆز
ئالدىدا كۆرگەن ئايتولۇننىڭ
خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە
سىغماي كېتىپتۇ. ئۇمۇ
خۇددى شۇ ئاھاڭدا ئەزەم-
خاننىڭ غەزىلىگە جاۋاب
قايتۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

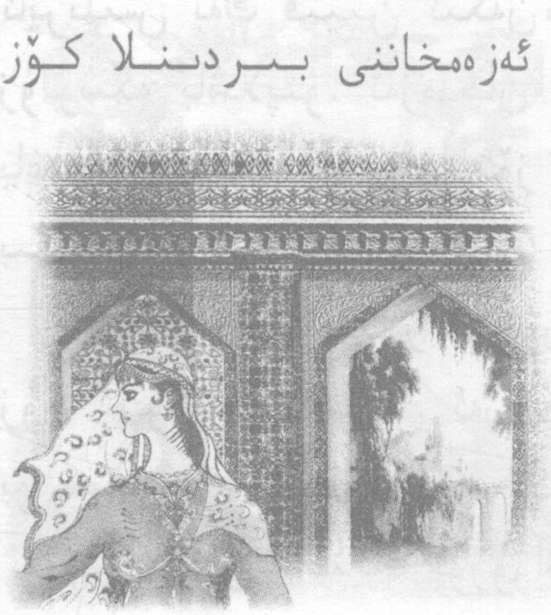

سۆيگىنىم، يارىم، بەختىيارىم كېلىپسەن،
سەنسىز ئۆتتا يانغىنىمنى بىلىپسەن.
گۈلنىڭ ھىدى كېلەر سەندىن شۇنچە خۇش،
ئېيت لاچىنىم، ئوڭۇمۇ بۇ ۋە يا چۈش؟ !

ئاسماننىڭ كۈنتۇغۇش تەرىپى سۇزۇلۇشكە باشلاپتۇ، يۇلتۇزلارنىڭ پارقىراق نۇرلىرى خىرەلىشىپتۇ. ئاي بولسا ئاشىق ـ مەشۇققا ئاخىرقى قېتىم تەبەسسۇم بىلەن تەلمۇ ـ رۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ.

ئەزەمخان ئايتولۇننىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتكەندە، ئەتراپنى كۆزەت قىلىپ قالغان ھەمرا ئاستا ئىسقىرتىپتۇ. ئۇ ھازىر، تۈن تەڭدىن ئاغدى، ئانچە ئۇزۇنغا قالماي تاڭ يورۇيدۇ، كۆزەتچىلەر ئويغىنىپ قالسا، بىزگە بىرەر پالاكەت يۈزلىنىپ قالمىسۇن يەنە، دېگەن تەشۋىشتە ئىكەن.

بۇ ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق ئۈچۈن بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىش بەك قىيىن ئىكەن، بىراق بارغانسېرى تاڭ سۇ ـ زۇلۇشكە باشلاپتۇ. ئەزەمخان مەشۇقىنىڭ نازۇك قامىتىنى باغرىغا بېسىپ، ئۇنىڭغا ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش بىلەن ئاۋارە ئىكەن.

شۇ كېچە باشقىلار ئۈچۈن ھەر كۈندىكىدىن بەك ئۇ ـ زۇن تۇيۇلۇپتۇ، لېكىن ئەزەمخان بىلەن ئايتولۇن ئىككىسى بۇ كېچىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قاپتۇ.

ئەزەمخان تاڭنىڭ يورۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ كۆزىگە جىق

ياش ئالغان پېتى سۆيگىنىنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىقىپتۇ-
دە، بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ھەمرا بىلەن مىرزانى ئار-
قىسىغا سېلىپ، كەلگەن يولى بىلەن تاغ تەرەپكە قاراپ
شامالدەك غۇيۇلداپ كېتىپتۇ.

ئەزەمخان سارىيىغا قايتىپ كېلىپ، پۈتۈنلەي غەمگە
پېتىپ، گاراڭ ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ. مەشۇقسىز ھاياتلىق
ئۇنىڭغا كېرەكسىز ۋە مەنىسىزدەك تۇيۇلۇپتۇ. ئۇ ئەتىگەن-
دىن تا كەچكىچە كارىۋىتىدىن قوپماي ياتىدىكەن، ھەتتا
يېقىن سىردىشى ۋە مۇڭدىشى بولغان راۋابىنىمۇ قولىغا
ئالماپتۇ.

ئايرىلىش ئايتولۇنغىمۇ شۇنداق ئېغىر تۇيۇلۇپتۇ. ئۇ
بىر ئامال قىلىپ، سۆيگىنى ئەزەمخانغا ئىنىكئانىسى ۋە
باشقا تەربىيىچى، خىزمەتكارلىرى ئارقىلىق سېغىنىشلىق
سالام، دەردلىك تۇيغۇلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى يەت-
كۈزىدىكەن ھەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئۇقۇپ تۇرىدىكەن.

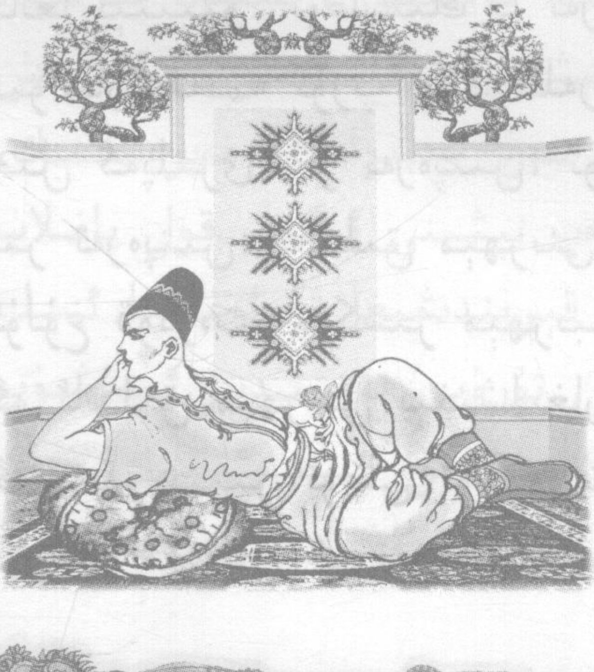

ئەكبەرخان ئۆزىنىڭ
ئارزۇلۇق ئوغلىنىڭ كۆ-
يۈك دەردى بىلەن مۇشۇ
ھالغا چۈشۈپ قالغانلى-
قىنى بىلگەن بولسىمۇ،
ئىنىسى ئەسقەرخاننىڭ
قىزى ئايتولۇننى باشقا
ئەلگە ياتلىق قىلماقچى

بولۇپ كېلىشكەنلىكىنى بىلگىنى ئۈچۈن، ئوغلىغا قاراپ ئىچىنىشلىق هالدا بېشىنى چايقايدىكەن. ئۇ بەزى - بەزىدە ئىنىسىغا كېيىنىڭ ئۆتمەيدىغانلىقىدىن ھەسرەتلىنىدىكەن.

ئايتولۇنىڭ توي مۇراسىمى يېقىنلىشىپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان ئەزەمخان ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە:

— قەدىرلىك ئاتا، بۈگۈنكى كۈن مېنىڭ ھاياتىمدا ئەڭ بەختسىز كۈنلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ. خەۋەر تېپىشىمچە، سۆيگىنىم ئايتولۇن باشقا يات بىر ئەلنىڭ شاھزادىسىگە ئۇزىتىلماقچى. مېنى نېمە قىلىسىڭىز قىلىڭ، ئەمدى مەن ئۇنىڭسىز زادى ياشىيالمايمەن! ئۇن گۈلۈمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلماي تۇرۇپلا توزۇيدىغاندەك قىلىدۇ! — دەپتۇ.

ئەزەمخاننىڭ ئاتىسى ئوغلىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ گاڭگىراپ قاپتۇ، كېيىن چوڭقۇر خىيالغا پېتىپتۇ، ئوغلىنىڭ تا ئەزەلدىن داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ھەممە ئۆرپ - ئادەتلەرگە خىلاپ ھالدىكى بۇ خىل گەپلىرى بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭغا غەلىتە تۇيۇلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئاتىلىق مېھرىنى قوزغاپتۇ. ئاتا مېھرىدە ئۇلۇغ قۇدرەت، چەكسىز مېھرىبانلىق بار... ئۆز پەرزەنتىگە ئاتىلىق مېھرىنى بېغىشلىغان سۆيۈملۈك ئاتا جانجىگەر، بىردىنبىر ئوغلى ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلمايدۇ! ئەكبەرخان ئىنىسى ئەسقەرخاننىڭ بۇ ئىشتا بىرەر مەسلىھەت

سورىمىغانلىقىنى، قىزىنى چەت بىر ئەلنىڭ شاھزادىسىگە بېرىشكە ماقۇل بولۇپ، ئالدىراپ - تېنەپ توينىڭ تەييار- لىقىنى قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ تىت - تىت بولۇپ ھەس- رەتلىنىپتۇ. ئاخىر قولىدىن ھەرقانداق ئىش كېلىدىغان دۆلەتمەن قېرىندىشى باتۇر خالدارخاننىڭكىگە ئوغلى ئە- زەمخاننى ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۇ خالدارخاننىڭ ئالدىغا سوۋغا - سالاملىرىنى ئېلىپ تەزىم بىلەن كىرىپتۇ ۋە:

— ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى، مېنىڭ يۆلەنچۈكۈم، خالدارخان ! بىر ئىشتا بېشىم قېتىپ، سېنىڭ ئالدىڭغا بوينۇمنى ئېگىپ كەلدىم. بۇ ئىشتا سەن ماڭا ئاتىدارچى- لىق قىلىپ مەسلىھەت ۋە مەدەت بەرمىسەڭ، مەن ئىلاج- سىز قالدىم. بىر ياقتا قارىسام بالا، يەنە بىر ياقتا قارىسام ۋاپاسىز، ھاكاۋۇر، مەنمەنچى ئىنىم. مەن ساڭا كېچە - كۈندۈز دۇئا قىلاي، خۇدادىن ساڭا بەخت تىلەي، دۆلىتىم، تاجۇ تەختىم، سارىيىم سېنىڭكى بولسۇن، قىلىچىم سې- نىڭ دۈشمەنلىرىڭنىڭ بېشىدا ئوينىسۇن، مېنىڭ بىردىن- بىر ئوغلۇم ئەزەمخاننىڭ بېشىنى ئوڭلىغىن. بۇ ئىش سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ. سەن تەدبىرلىك، غەيرەتلىك، ئادىل ۋە توغرىسەن ! — دەپ بېشىنى ئېگىپ قول باغلاپ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. خالدارخان قېرىندىشىغا ۋە ئوغلىغا ئىل- تىپات كۆرسىتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، تەختىدىن چۈشۈپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. كېيىن ئۆز يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ، ھەر ئىككىسىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.

ئۇلار خالدارخاننىڭ كۆرسەتكەن ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىپ ئورۇنلىرىغا جايلىشىپتۇ. تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن، خالدارخان ئەكبەرخانغا مەقسىتىنى ئوچۇقراق سۆزلەشنى ئېيتىپ، ئوردىنى خالىي قىپتۇ. ئەكبەرخان ئوغلىنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئىشق ـ مۇھەببەت سەۋداسىنى، ئىنىسىنىڭ بۇ ئىشتا ئۆزىنى كۆزگە ئىلماي نەزەردىن چەتتە قالدۇرغانلىقىنى، قىزى ئايتولۇننىڭ يېقىندا بولىدىغان توي ـ غىمۇ ئېيتمىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. خالدارخان ئەھۋالنى تەپسىلىي سورۇشتۇرۇپ ئاڭلىغاندىن كېيىن بېشىنى سې ـ لىپ ئۇزاق ئويلىنىپتۇ، ئاخىر ئەكبەرخانغا ياردەم بېرىش ـ كە رازى بوپتۇ.

ئەتىسى خالدارخان ئۆزىنىڭ پۈتۈن لەشكەرلىرىنى يى ـ غىپ، تويىنى كۆچۈرۈپ ماڭغان ياياۋخاننىڭ يولىنى توسۇ ـ پتۇ. قىزنى ئۇلاردىن ئاجرىتىۋېلىپ، ئەزەمخاننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

ئەزەمخان ئايتولۇننى ئېتىغا مىندۈرۈپ، دادىسى بىلەن خوشلىشىپتۇ. قىز بىلەن ئۆزى خالدارخاننىڭ سارىيىغا كې ـ لىشىپتۇ. سارايدىكىلەر بۇ ئىككىيلەننى چىرايلىق بېزەل ـ گەن خاس ھۇجرىغا چۈشۈرۈپ، نىكاھ ئوقۇتۇپ قويۇپتۇ.

قۇۋ، ئۇرۇشقاق ۋە جاھىل يايانخان ئايتولۇننىڭ قول ـ دىن كەتكىنىگە چىدىماي، لەشكەر توپلاشقا بۇيرۇق بېرىپ ـ تۇ. كېيىن ئۇ لەشكەر توپلاپ خالدارخاننىڭ ئۈستىگە

باستۇرۇپ بارغىنى بىلەن جەڭدە ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدى-
غانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. ئۇ دەرھال ھىيلە - مىكىر
ئىشلىتىپ بېقىشنى، ئۇمۇ بولمىغاندا، توپلانغان قوشۇن
بىلەن خالدارخاننىڭ ئۇستىگە باستۇرۇپ بېرىپ، ئايتولۇن-
نىڭ ئۆلۈكىنى بولسىمۇ ئەكېلىشنى جەزملەشتۇرۇپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ياياۋخان خالدارخاننىڭ ئالدىغا ناھايىتى
نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش بىلەن يوشۇرۇن ئەلچى ئەۋە-
تىپتۇ.

مال - دۇنياغا ھېرىس كىشىلەر ئالتۇن - كۈمۈشنى
كۆرگەندە ئېرىپ كېتىپ، ۋاپادارلىقنى ئاياغ ئاستى قىلى-
شى ھەممىگە مەلۇم. خالدارخانمۇ ئالتۇن - كۈمۈشنى كۆ-
رۈپ ئەكبەرخان ۋە ئەزەمخانغا قىلغان ئىلتىپاتىدىن يې-
نىپ، ئايتولۇننى ئۇنىڭ ئەلچىلىرىگە بېرىپ قويۇپتۇ.

«ئۆزى يوقنىڭ يۈزى يوق» دېگەندەك، شۇ كۈنلەردە
ئەزەمخان ئۇ يەردە يوق ئىكەن، ئۇ دادىسى ۋە ئانىسىنىڭ
قېشىغا توي ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ تەييارلىقى-
نى مەسلىھەتلىشىشكە كەتكەنىكەن. ئۇ قايتىپ كېلىپ،
سۆيگىنىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ئۇقۇپتۇ. دادىسىنىڭ
ئادىل ۋە خالىس، باتۇر دەپ نام چىقارغان قېرىندىشىنىڭ
ئالتۇن - كۈمۈش ئالدىدا ئاچ كۆزلۈك قىلىپ ئايىنىغان
پەسكەشلىكىدىن خەۋەر تاپقان ئەزەمخان ئېغىر غەمگە
چۆكۈپتۇ.

ئاردىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى

ئۇ ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەمنى خالدارخاننىڭ
ئوغلى خالمۇراتخانغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. خالمۇراتخاننىڭ ئە
زەمخانغا ئىچى ئاغرىپتۇ، قېرىندىشىغا گۈزەل مەلىكە قىز
ئايتولۇننى قايتۇرۇپ ئېلىپ بېرىش، ئىككىسىنى مـ ـۇراد ـ
مەقسىتىگە يەتكۈزۈپ قويۇش مەقسىتىدە، دوست ـ يارلىرى
ھەم باتۇرلاردىن قوشۇن توپلاپتۇ.

خالدارخان ئوغلىنىڭ بۇ ئىشىدىن خەۋەر تاپقان
چاغدا، ئوغلى قوشۇننى باشلاپ، ئەزەمخاننى ئېلىپ ياياۋخان
تەرەپكە كەتكەنىكەن. ئۇ بۇ ئىشقا ھېچقانداق ئېتىراز بىلـ
دۈرمەپتۇ.

ياياۋخانمۇ تەييارلىنىپ تۇرغانىكەن، دەرھال لەشكەر ـ
لىرىنى ئېلىپ خالمۇراتقا قارشى چىقىپتۇ. ئىككى ئوتتۇ ـ
رىدا قانلىق جەڭ باشلىنىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئىككى كۈنـ
گىچە قاتتىق ئېلىشىپتۇ، ئۆلۈكلەر سايىنىڭ تېشىدەك يې ـ
تىپ كېتىپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى تاڭ ئاتار ۋاقتىدا، ئەزەمـ
خان ساق قالغان بىرنەچچە نۆكىرى بىلەن خالمۇراتخاننىڭ
جەسىتىنى ئېلىپ تاغقا چىقىپ كېتىپتۇ. دۇنياپەرەس
خالدارخاننىڭ ئاچ كۆزلۈكى ئوغلىنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ.

ئەزەمخان ئايتولۇندىنمۇ، دوستى، قېرىندىشى خالـ
مۇراتخاندىنمۇ ئايرىلىپ «ئۇھ» تارتىپ، گاھى تاغدا، گاھى
ئەل ئارىسىدا يىغلاپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ بۇ دەردىگە داۋا تې ـ
پىلماپتۇ. ئەزەمخاننىڭ چىرايى سارغىيىپ ھالىدىن كې ـ
تىپتۇ. ئۇ پەقەت بىرلا نەرسىنى ـــ يىراقتىن بولسىمۇ

سۆيگىنىنى بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدىكەن، شۇ مەقسەتتە يوشۇرۇنچە ياياۋخانىنىڭ ئىلىنى ئارىلاپ، باغلىرىنى ئايلى-نىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇنىڭ سارىيىغا ئىككى جاھانكەزدى دەرۋىش كىرىپ كەپتۇ. ئۇلار يولدا بەك چارچىغانلىقتىن پۇتىنى ئارانلا يۆتكىيەلەيدىكەن، يۈز - كۆزلىرىنى توپا - چاڭ باسقان، كىيىملىرى جۇلدۇر - جۇلدۇر بولۇپ، ياماق چۈشمىگەن يېرى يوق ئىكەن.

ئەزەمخان بۇ جاھانكەزدى مۇساپىرلارنى ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋاپتۇ، ئۇسسۇزلۇق، ئاش - تاماق بې-رىپتۇ، دەم ئېلىش ئۈچۈن مەخسۇس بىر ئۆينى بېرىپتۇ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشقا ئالاھىدە كىشى بەلگىلەپتۇ.

مۇساپىرلار ئەزەمخاننىڭ قىلغان بۇ ياخشى مۇئامىلى-سى ئۈچۈن ئۇنىڭغا قانداق يول بىلەن مىننەتدارلىق ئىز-ھار قىلىشنى بىلمەي قېلىشىپتۇ. لېكىن، ئۇلار ئەزەمخان-نىڭ چىرايى سارغىيىپ، مۇڭ باسقانلىقىنى، ھالىنىڭ بەكلا پەرىشانلىقىنى سېزىپ قاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا بۇ ھەقتە پىكىرلىشىپ، ئۇنىڭ خىزمەتچىسى مىرزادىن بۇ سىرنى سوراپ بىلىشكە كېلىشىپتۇ. بىر كۈنى ئۇلاردىن بىرى مىرزانى گەپكە سېلىپ كېلىپ:

— سېنىڭ بۇ مېھماندوست خوجايىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق غەمكىن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇنىڭ غەمكىنلىكى ئايتولۇن دېگەن بىر ساھىب-

جامال قىزغا باغلىنىشلىق، — دەپ، ئوتتۇرىدا بولۇپ
ئۆتكەن ۋەقەلەرنىڭ ئۆزى بىلىدىغانلىرىنى مىرزا ئۇلارغا
تەپسىلىي بايان قىپتۇ ۋە ئاخىردا، — ئۇ شۇ سەۋەبلىك
داۋاسىز دەردكە قالدى، — دەپ ئېغىر «ئۇھ » تارتىپتۇ.

— بۇ دەردكە داۋا تېپىلىدۇ ! — دەپتۇ مۇساپىرلار-
دىن بىرى مىرزاغا كۆز قىسىپ، — بىزنى ياخشى كۈ-
تۈۋالغىنى ئۈچۈن خوجايىنىڭنى بىز ئۆز سۆيگىنى بىلەن
چوقۇم كۆرۈشتۈرىمىز !

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلار مىرزا بىلەن ئەزەمخاننىڭ ئۆ-
يىگە بېرىپ، ئۇنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىپتۇ. ئۇلار ئەزەمخان-
نىڭ ئۆيىدە ئىشىك - تۈڭلۈك، پەنجىرە - روجەكلەرنى
ئېتىپ مەخپىي هالدا مەسلىهەتلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ نىمە
توغرۇلۇق سۆزلەشكەنلىكىنى هېچكىم بىلەلمەپتۇ. كەچكە
يېقىن ئوردىنىڭ قىبلە تەرىپىدىكى دەرۋازىدىن كىرگەن
ئىككى دەرۋىش ئۈچ بولۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇلارنىڭ ئۈچىنچىسى ئەزەمخان ئىكەن. شۇ ۋاقىتتا
ئوردىنىڭ شۇ تەرەپتىكى دەرۋازىسى ئۈستىدىكى راۋاقتا
ئەتراپقا نەزەر سېلىپ ئولتۇرغان ئەكبەرخانمۇ ئۆزىنىڭ
ئوغلىنى تونۇيالماپتۇ. ئەزەمخاننىڭ چاچلىرى دەرۋىشلەر-
نىڭكىدەك ئۆسكەن، جۇل - جۇل كىيىملىرىنىڭ يىرتىق-
لىرىدىن بىر ئەت - بىر ئۈستىخان بولۇپ قالغان بەدەن-
لىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن. ئۇ يىرىلغان پۇتلىرىنى
ئارانلا يۆتكەيدىكەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۈچەيلەن ياياۋخان-

نىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئۇلار بىرنەچچە كۈن مېڭىپ، ياياۋخاننىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەپتۇ. بۇلار يېتىپ كەلگەندە گۇگۇم چۈشكەنىكەن. كۆزەتچىلەرمۇ ئۇلارنىڭ ئەپتىگە قاراپ نېرى - بېرىنى سۈرۈشتۈرمەي ئوردىغا كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. ئوردا ئەمەلدارى ئۇلاردىن بىرئاز قۇر گەپ سوراپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ جاھان-كەزدى دەرۋىشلەردىن ئىكەنلىكىنى، دۇنيانىڭ ھۇزۇر-ھالاۋىتىدىن قول ئۈزگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ ۋە ياياۋخاننىڭ غېرىب - مۇساپىر، دەرۋىشلەرنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدى-غانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلايدىغانلىقىنى يىراقتىن ئاڭلاپ، بىر كۆرۈشۈپ ئۆتۈش نىيىتىنىڭ بارلىقىنى، بۇ يەرگىمۇ شۇنىڭ ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئۇلاردىن ئۆزىنىڭ خانى ھەققىدە ياخشى تەرىپلەرنى ئاڭلىغان ئوردا ئەمەلدارى نېمە قىلىشىنى بىلمەي، بۇ ئۈچ دەرۋىشنى يا-ياۋخاننىڭ سارىيىنىڭ تېگىدىكى بىر ئۆيگە جايلاشتۇرۇپتۇ.

ئەتىسى ئۇلاردىن بىرى قومۇش سۇنىيىنى چاپتۇ، يەنە بىرى ئىككى قولىغا ئىككىدىن تۆت تاشنى ئېلىپ ئوينا-

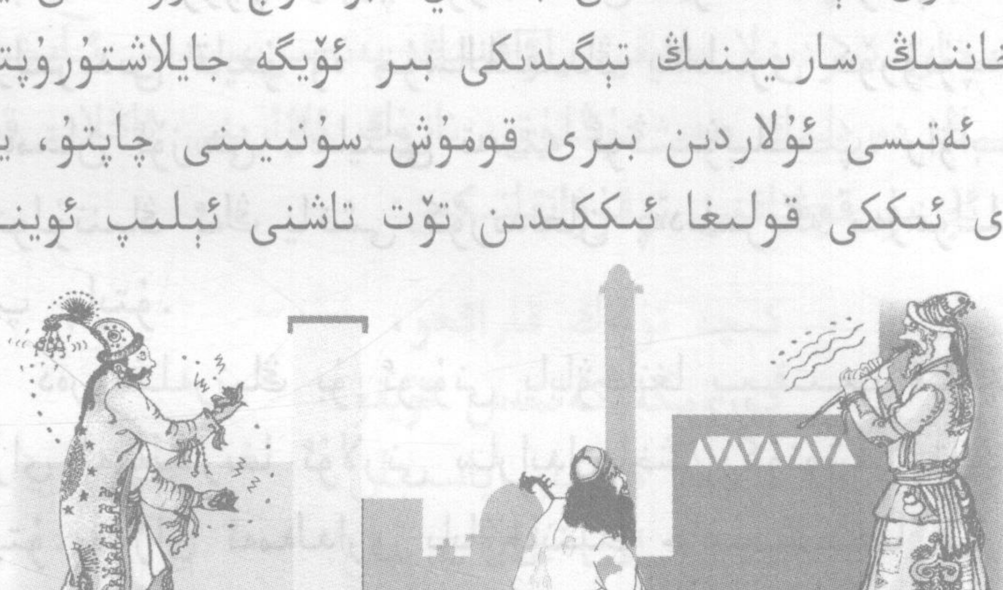

تىپ چاپتۇ، ئەزەمخان بولسا راۋابىنى چاپتۇ. ئۇردا ئەھلى
ساراي ئالدىدىكى مەيدانغا توپلىنىشىپتۇ، ئۇلارنىڭ سازلىرىنى
تىڭشاپتۇ.

ياياۋخانمۇ بۇلارنىڭ ئويۇنلىرىنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن
سارايىنىڭ راۋىقىغا چىقىپتۇ.

ئەزەمخان مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ راۋابىنىڭ پە-
دىسىنى يۆتكەپتۇ. ئۇنىڭ قولى راۋابىنىڭ پەدىسى بىلەن
زەخمىكىدە ئوينىسا، كۆزى راۋاقلارنى كۆزىتىپتۇ، قەيەر-
دىن، قايسى راۋاقتىن ۋە قايسى روجەكتىن ئايتولۇنىنىڭ
شولىسى كۆرۈنىدىكىن، دەپ ھەممە تەرەپنى تەكشى كۆزد-
تىپتۇ. ئەزەمخاننىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، سەۋر قاچىسى
تاشقان چاغدا، بۇ ئىككىسىنىڭ كۆزى ئۇچرىشىپ قاپتۇ.
ئايتولۇن پەنجىرىنى قىيا ئېچىپ ئۇنىڭ چېلىۋاتقان
راۋابىغا تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغانىكەن. ئۇنىڭ چولپاندەك
كۆزلىرىدىن قايغۇ ۋە خۇشاللىقنىڭ ياشلىرى كۆرۈنۈپتۇ.
ئەزەمخان ئۆزىنى ناھايىتى تەستە ئوڭشىۋېلىپ، راۋابنى
ئايتولۇننىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان پەدىلىرىگە مەرغۇللىد-
تىپ چاپتۇ.

دەرۋىشلەرنىڭ بۇ ئويۇنى ياياۋخانغا يېقىپ قاپتۇ،
ساراي ئەمەلدارىغا ئۇلارنى سارايدا ياخشى كۈتۈشنى تاپشۇ-
رۇپتۇ. ساراي ئەمەلدارى ياياۋخاننىڭ خاھىشىغا قاراپ،
ئۇلار سازدىن توختىغاندا باغقا باشلاپ ئەكىرىپتۇ ۋە:

— بۇ ياياۋخان بىلەن مەلىكىلىرىمىزنىڭ خاس سەيد-

لىگاھى. ئۇلار خالىغان ۋاقىتلىرىدا بۇ باغنى ئايلىنىپ كۆكۈللىرىنى ئاچىدۇ. سىلەرمۇ بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ خانىمىزغا كۆپرەك دۇئا قىلىڭلار ! — دەپتۇ. بۇلارغا ئارام ئېلىشقا شۇ يەردىكى راۋاقتىن بىرنى بوشىتىپ بېرىپتۇ. ئۇردا ئەمەلدارلىرى، خىزمەتچىلەر كېتىپ، ئۇلار يالغۇز ئۆزلىرىلا قاپتۇ. نەچچە كۈندىن بېرى يول ئازابى بىلەن چارچىغان بۇ دەرۋىشلەر بىردەم ئۆزئارا پاراڭلاشقاندىن كېيىن قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ، ئارام ئېلىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي تۈن زۇلمەت پەردىسىنى ئەتراپقا يېيىپتۇ. ياياۋخانمۇ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. دەرۋىشلەر ئەزەمخاننى روھلاندۇرۇپ يولغا سېپتۇ. دەرۋىشلەر ئۇنىڭغا ئامەت تىلەپ، ئۇنى قورۇقداش ئۇچۇن ئىككىسى ئىككى تەرەپكە يول ئاپتۇ.

ئېھتىيات بىلەن ھەر تەرەپكە قۇلاق سېلىپ ماڭغان ئەزەمخان بىردىنلا بايىقى راۋاقنىڭ پەنجىرىسىدىن ئايتولۇننىڭ دەردلىك ھەم مۇڭلۇق، نازۇك ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ بۇ قوشاقنى ئوقۇۋاتقانىكەن:

كېچە تۈنەك قاراڭغۇ،
كۆزۈمگە كەلمەس ئۇيقۇ.
ئۇخلار ھارغان پاسىبان،
قىينالماقتا خەستە جان.
سەن نەدىسەن ناتىۋان؟
مېنىڭ ھالىم پەرىشان.

بىر كۆرۈندۈك كۈندۈزى،
«گويا بەخت يۇلتۇزى
بېشىمغا قوندى» دېسەم،
كۆزدىن يىتكىلى نېكەم.
كەلگىن ئەزىز دىلدارىم،
تۈگەپ پۈتتى قارارىم.
تەلمۈرتمەي مېنى بۇنداق،
تۇتقىن قولۇمنى تېزراق.

ئەزەمخان تۇرغان ئورنىدىن قوزغىلىپتۇ. ئايتولۇننىڭ قوشاقلىرىغا قۇلاق سېلىپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئاۋازى پەسەيگەن چاغدا: «بابا ئاڭلانغان ھېلىقى نازۇك ئاھاڭلىق قوشاق مېنىڭ شېرىن خىيالىم ئوخشايدۇ» دەپتۇ. ئۇ شۇنداق ئىككىلىنىپ تۇرغان چاغدا، پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان گۈل غۇنچىلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئۆزىگە قاراپ غۇلاچ يېيىپ كېلىۋاتقان ئايتولۇنغا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق بىر - بىرى بىلەن قۇچاقلاشقان پېتى ھوشىدىن كېتىپ گۈللۈككە يىقىلىپتۇ.

ئۇلار ھوشىغا كېلىپ كۆزلىرىنى ئاچقاندا تاڭ يورۇپ قالغانىكەن. ئۇلار غەيرىيلەرنىڭ كۆزى ئۆزلىرىگە چۈشۈپ قېلىپ، پىتنە - پاساتنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ئەنسىرەپ، بىر - بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا ئۆز جايلىرىغا قايتىشىپتۇ.

ئەزەمخان ئۆز ئورنىغا قايتىپ كېلىپ راۋابىنى قولىغا ئاپتۇ ۋە شۇنداق جاراڭلىتىپ چاپتۇكى، ئۇنىڭ راۋابىنىڭ دەستىسىگە باغدىكى بۇلبۇللار ئىختىيارسىز ئۇچۇپ كېلىپ قونۇشۇپتۇ.

بېشىدىن جاھاننىڭ ئىسسىق ـ سوغۇقى ئۆتكەن مۇنەج-جىم كىشىلەرنىڭ مۇنداق بىر سۆزى بار: «گۇلنىڭ تىكىنى بار، بەختنىڭمۇ غەپلىتى بار، ئۇ مەڭگۈلۈك ئەمەس» بۇ گەپ راست ئوخشايدۇ. ئەزەمخاننىڭ بەختى ئېچىلىپ، كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، ئايتولۇن بىلەن ئۇچرىشىش ئىشىكىنى ئەمدى ئاچقاندا، ياياۋخان بۇ دەرۋىشلەردىن گۇمانلىنىشقا، ئادەم قويۇپ ئۇلارنىڭ ھەربىر قەدىمىنى نەزەر ئاستىغا ئې-لىشقا باشلاپتۇ، ئاردىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلارنى سارايدىن قوغلاپتۇ. ئايتولۇن بىلەن ئۇچرىشىشنىڭ ئاخىر-قى چارىسى بىلەن ئۈمىدلىرىمۇ شۇنىڭ بىلەن يوقلىپتۇ.

ياياۋخان تەرىپىدىن «گۇمانلىق» دەپ قوغلانغان دەرۋىش-لەر بىلەن ئەزەمخان ئۆزىنىڭ سارىيىغا كېلىپ غەم ـ قايغۇ، ھەسرەت، دەرد ـ ئەلەم بىلەن ئازابلىنىپ ئاغرىپ قاپتۇ.

ئىشقتىن ئىبارەت بۇ بىداۋا دەردكە تېۋىپلارنىڭ دورا ـ دەرمانلىرى، ئەكبەرخاننىڭ چارە ـ تەدبىرلىرى كار قىل-ماپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭ غۇنچىدەك ئېچىلىپ كېلىۋاتقان نۇر-لۇق جامالى سولۇپتۇ ۋە بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىپ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ.

ئەزەمخاننىڭ ئۆلۈمى ھەققىدىكى خەۋەر دەرۋىشلەر ئار-

قىلىق ناھايىتى تېزلا دادىسىغا تەۋە پۈتۈن ۋىلايەتلەرگە تارقىلىپتۇ. بۇ خەۋەر ئۇ يەرلەردىن ئاخىر ئايتولۇنغىمۇ يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ دەھشەتلىك شۇم خەۋەرگە ئاۋۋال ئۇ ئىشەنمەپتۇ، كېيىن ئېسىنى يوقىتىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. تېۋىپلار ئۇنىڭ پۈت ـ قول ۋە پېشانىلىرىگە شىپالىق مەلھەملەرنى سۈرۈپ بېقىپتۇ، گۈزەل يۈزىگە گۈل سۈيى چېچىپتۇ، دىمىغىغا ئارچا ئىسرىقىنىڭ تۈتۈنىنى پۈركۈپتۇ. بۇلارنىڭمۇ ھېچقايسىسى كار قىلماي، ئايتولۇنمۇ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ...

شۇ كۈنلەردە ھەمرا بىلەن مىرزانىڭ چۈشىگە ئەزەمخان بىلەن ئايتولۇن كىرىپتۇ، قارىسا، ئۇلار ئىككىسى جەننەتتە بىر ـ بىرى بىلەن قول تۇتۇشۇپ، يېتىلىشىپ يۈرگۈدەك. ئۇلارمۇ بۇ ئىككىسىنى كۆرۈپ يېنىغا كەپتۇ ۋە:

— بىزنىڭ پاك ئىشق ـ مۇھەببىتىمىز ھەققىدە پانىي دۇنيادا ئويلىغانلىرىمىز باقىي دۇنيادا ۋۇجۇدقا چىقتى. ئۇ دۇنيادا بىزنىڭ ئارىمىزغا شۇمبۇيا بولۇپ ئۇنىڭغانلەرنىڭ جېنىغا ۋاي ! — دەپتۇ.

ۋەقەشۇناس كىشىلەرنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، شۇ كۈنلەردە كىمدەكىم راۋاب چېلىشنى ئۆگىنىشكە بەل باغلىسا، ئەزەمخاننىڭ قەبرىسى بېشىدىكى شاتۇت دەرىخىنىڭ نوتىسىدىن زەخمەك ياساپ، راۋابنى قولىغا ئالسا، ئۇزاق ئۆتمەي خۇددى ئەزەمخاندەك ئۇنى سايرىتىپ چېلىشنى ئۆگىنىۋالالايدىكەن.

ئەل قىلغاننى قىل، بالام

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ دۇنيادا بار - يوقى بىرلا ئارزۇلۇق ئوغلى بولغانىكەن. شاھ ھەر كۈنى سەھەردە شاھزادىنىڭ ئالدىغا كىرىپ پېشانىسىگە بىرنى سۆيۈپ: «ئەل قىلغاننى قىل، بالام» دەپ نەسىھەت قىلىدىكەن. بۇ ئىش تا شاھزادە بالىغ بولغۇچە داۋاملىشىپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە پادىشاھقا شەھەرنى تاماشا قىلغۇسى كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشنى ۋەزىرگە تاپشۇرۇپتۇ. ۋەزىر شاھزادىنى ھەشەمەتلىك مەپە بىلەن شەھەرنى تاماشا قىلدۇرۇپتۇ. شاھزادە سەيلە قىلىپ كېتىۋېتىپ، بىر باغ يانتاقنى يۇدۇۋالغان بالىنىڭ يولنىڭ چېتىگە چىقىپ ھاردۇق ئالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بالىنىڭ ئەڭلى جۇل - جۇل، يانتاقنىڭ تىكەنلىرى دۈمبىسىنى قانىتىۋەتكەن، چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەنىكەن. شاھزادە بۇ بالىغا بىر تىللا بېرىپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. شاھزادە ئىككىنچى قېتىم شەھەر ئارىلاپ سەيلە قى-

لىپ يۇرگەندە، بۇ يانتاق كۆتۈرۈۋالغان بالىنى يەنە ئۇچ-
رىتىپتۇ ـ دە، بىر تىللانى بېرىپ يۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇ-
چىنچى قېتىم شاھزادە بۇ بالىنى يەنە ئۇچرىتىپتۇ ۋە با-
لىنى چاقىرتىۋېلىپ سىنچىلاپ قاراپتۇ. بالىنىڭ تەقى ـ
تۇرقى، چىراي ـ شەكلى، ياش قۇرامى ئۆزى بىلەن ئوخ-
شاش ئىكەن. شاھزادە بالىغا بىر تىللانى بېرىپ، ئەتىسى
ئەتىگەندە ئوردىغا بېرىشنى تاپىلاپتۇ. يانتاقچى بالا ئەتىسى
ئەتىگەندە ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا بېرىپتۇ. قاراۋۇللار با-
لىنى قوغلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە كېلىپ قېلىپ، يانتاق-
چى بالىنى ئوردىغا ئەكىرىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئوتۇنچى بالىنى يۇيۇندۇرۇپتۇ، چاچلىرىنى
ئالغۇزۇپتۇ، يېڭى كىيىم كىيگۈزۈپتۇ، تۈرلۈك نېمەتلەر
بىلەن غىزالاندۇرۇپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ھال ـ ئوقىتىنى،
ئاتا ـ ئانىسىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ شاھزادىلىك كىيىمىمنى كىيىپ، مۇشۇ
ئوردىدا تۇرىسەن، شاھ ئاتام ھەر كۈنى ئەتىگەندە كىرگەندە
سالام بېرىپ ئورنۇڭدىن تۇرىسەن. ئۇ پېشانەڭگە بىرنى
سۆيۈپ: «ئەل قىلغاننى قىل، بالام» دەپ چىقىپ كېتىدۇ.
سەن مۇشۇنىلا ئورۇندىساڭ بولدى. مەن سېنىڭ ئۆيۈڭگە
بېرىپ بىرقانچە كۈن ئوتۇن توشۇيمەن.

شاھزادە ئوتۇنچىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. شاھزادىنى ئۆز
ئوغلى دەپ بىلگەن ئوتۇنچى:

— سەن ئىككى كۈندىن بېرى يانتاق ئەكەلمەي نېمىش

قىلدىڭ ـ ھە؟ ــ دەپ، خاپىچىلىقتا شاھزادىنىڭ كاچى-
تىغا بىرنى ساپتۇ، ئۇنى ئورغاق، ئارقاننى كۆتۈرتۈپ ياي-
تاق توشۇشقا ساپتۇ. شاھزادە يانتاقلىقتا ئازراقمۇ يانتاق
ئورالماپتۇ.

ــ ئىككى كۈندىلا قىلىدىغان ئىشىڭنى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟ ــ
دەپ بوۋاينىڭ ئوغىسى قايناپتۇ.

شاھزادە قولىغا تىكەن كىرىپ قاناپ كەتسىمۇ چاي-
دۇرماي، مىڭ تەسلىكتە بىر باغ يانتاقنى ئورۇپتۇ. ئۇنى
يۈدۈپ بازارغا ئاپارغۇچە، دۈمبىسىگە تىكەن كىرىپ ئاققان
قان تېقىملىرىغىچە يېتىپتۇ. ئۇ شۇ ھالدا بازارغا كەپتۇ.
خېرىدار قىياپىتىگە كىرىۋالغان بىر قاراقچى ئوتۇنچى
بوۋايغا بىر باغ يانتاقنىڭ پۇلىنى تۆلەپ، يانتاقنى شاھزا-
دىگە كۆتۈرتكۈزۈپ مېڭىپتۇ. خالىيراق جايغا بارغاندا بالى-
نى باغلاپ تۆگىگە ئارتىپ، باشقا بىر شەھەرگە ئەكېتىپتۇ
ۋە ئۇ شەھەردە شاھزادىنى ئۆمرىدە بالا يۈزى كۆرمىگەن
بىر سودىگەرگە سېتىپتۇ. سودىگەر بالىنىڭ چىرايى ۋە
كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىگە مەھلىيا بولۇپ، ئىپسىل
كىيىندۈرۈپتۇ ۋە ئۆزىگە بالا قىلىۋاپتۇ، شاھزادىنى مەد-
رىسىگە ئوقۇشقا بېرىپتۇ. ئۇ مەدرىسىگە بارغۇچە شۇ شە-
ھەر پادىشاھىنىڭ قىزى سەيلە قىلىدىغان چارباغ يېنىدىن
ئۆتىدىكەن. شاھزادە چارباغ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ،
سەيلىدىن قايتقان ھۆسن ـ جامالى تەڭداشسىز گۈزەل مە-
لىكە قىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى تۇتىشىپتۇ. شاھ-

نىڭ قىزىمۇ بۇ شاھزادىنى بىر كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ قاپ-تۇ. ئۇلار ھەر كۈنى چارباغدا ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان، پەيت-نى كەلتۈرۈپ بىللە سەيلە قىلىدىغان، مۇڭدىشىدىغان بوپ-تۇ. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپتۇ، شاھزادە ئەقىل - پاراسەتكە راسا تولۇپتۇ.

بىر كۈنى سودىگەر نۇرغۇن تۆگىگە مال ئارتىپ، يىراق يۇرتلارغا سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. شاھزادە سودىگەرنىڭ

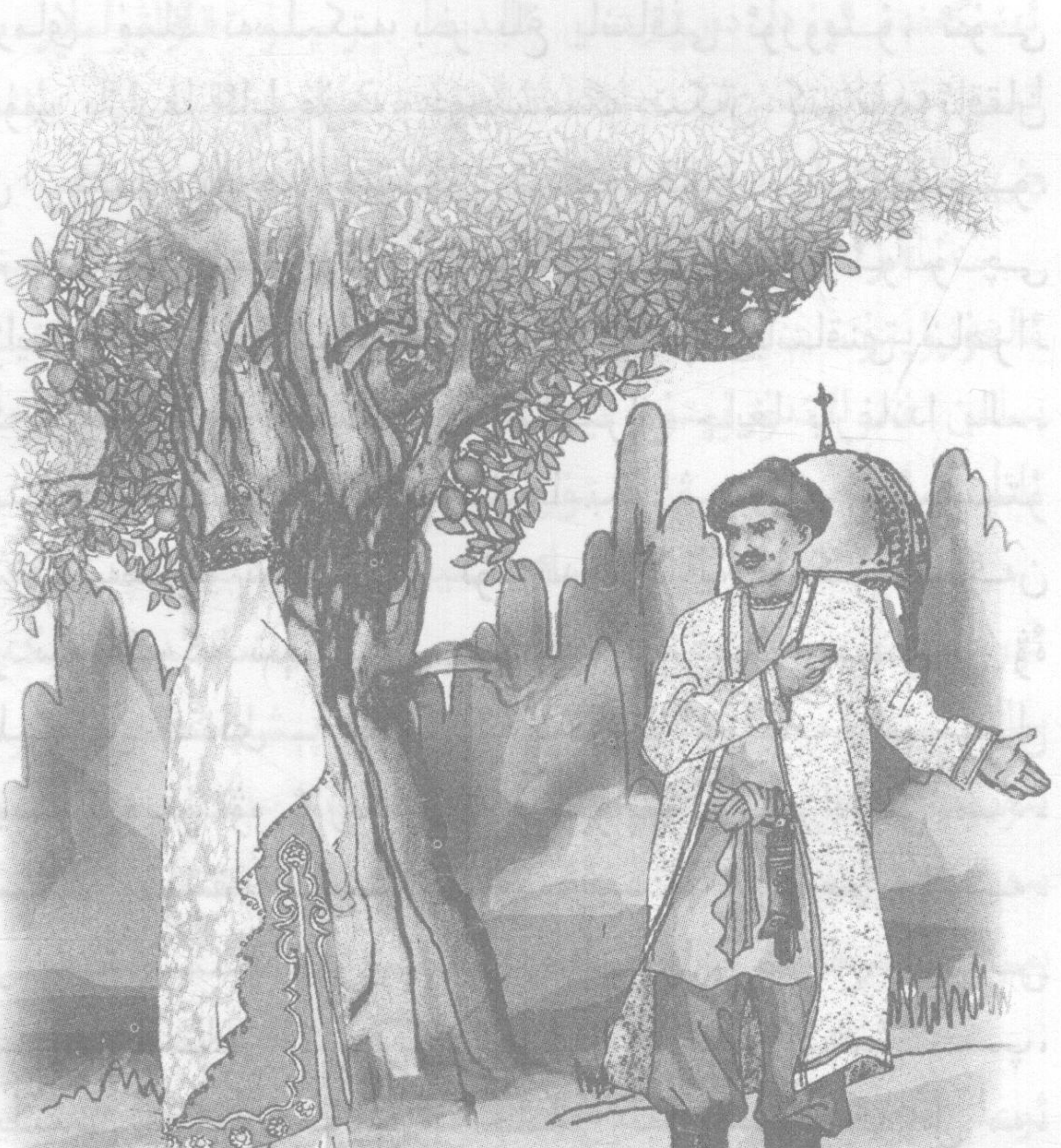

دۇكىنىدىكى سودا ـ سېتىق ئىشلىرىغا قاراپ قېپقاپتۇ.
كۈنلەر كەينىدىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى شاھزادە دۇكاندا ئولتۇرسا، بىر بوۋاي كېلىپ:
— بىر گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، — دەپ ۋارقىراپتۇ.
— قېنى دەپ باق، — دەپتۇ شاھزادە.
— تىللانى ئالماي تۇرۇپ دېمەيمەن، — دەپتۇ بوۋاي. شاھزادە ھەمىيىنىدىن بىر تىللانى ئېلىپ بېرىپتۇ.
— ئامانەتكە خىيانەت قىلما، — دەپتۇ بوۋاي ۋە يولغا راۋان بوپتۇ.
بوۋاي ئەتىسى دۇكان ئالدىغا يەنە كېلىپ:
— ئۆتكەنكىدىنمۇ مەنىلىك بىر گېپىم بار، ئۇنىمۇ بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، — دەپتۇ. شاھزادە ھەمـ ـيىنىدىن بىر تىللانى چىقىرىپ بېرىپتۇ.
— ۋەدىگە ۋاپا قىل، — دەپ قويۇپلا كېتىپتۇ بوۋاي.
بوۋاي ئۈچىنچى كۈنىمۇ يەنە دۇكان ئالدىغا كېلىپ:
— بىر ئېغىز گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، — دەپتۇ. شاھزادە، ھەر مەرتەم ئۈچ مەرتەم، بۇـ نىمۇ ئاڭلاپ قالاي، دەپتۇ ـ دە، بوۋايغا يەنە بىر تىللا بېرىپتۇ. بوۋاي:
— ھەركىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ، — دەپتۇ ـ دە، يولىغا كېتىپتۇ.
شاھزادە بۇ ئۈچ ھېكمەتلىك گەپنى دىلىغا مەھكەم

ئورۇنلاشتۇرۇۋاپتۇ.

شاھزادە سودىگەرنىڭ ئۆيىدە يۇرۇپ راسا قۇرامىغا يې‑
تىپتۇ. شاھزادىگە سودىگەرنىڭ ياش خوتۇنىنىڭ كۆڭلى
چۈشۈپ قاپتۇ، شۇڭا شاھزادىنى بەك قەدىرلەپ كۈتۈپتۇ،
ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋالماقچى
بوپتۇ، لېكىن شاھزادە ئۇنىڭغا ئانچە ئېرەن قىلماپتۇ.
سودىگەرنىڭ ياش خوتۇنى ئاخىر شاھزادىنىڭ كېچىسى
ئۇخلاۋاتقان مەزگىلىدىن پايدىلىنىپ قويىنىغا كىرىۋاپتۇ.
شاھزادە ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ سودىگەرنىڭ ياش
خوتۇنى ئىكەن. شاھزادە بۇ خوتۇننى ئۆيدە قالدۇرۇپ چە‑
قىپ كېتىپتۇ. شۇ كۈندىن تارتىپ ئۇلار ئارىسىدا نىزا
پەيدا بولۇپ، پاراڭلاشمايدىغان، بىرگە ئولتۇرۇپ تاماق يې‑
مەيدىغان بوپتۇ. سودىگەرنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ شەرمەندى‑
چىلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، شاھزادىنى كۆزدىن نېرى
قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ. شۇنداق كۈنلەردە، سو‑
دىگەرمۇ سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ. سودىگەرنىڭ خوتۇنى
«سەن تاز دېگۈچە، مەن تاز دەۋالاي» دېگەندەك قىلىپ،
شاھزادىنى ئېرىگە چېقىپتۇ.

— بالا باقماي بالا ـ قازا بېقىپسەن، سەن كەتكەندىن
بېرى ماڭا ئازاب سالدى، زورلۇق قىلىپ قوينۇمدا ياتتى، —
دەپتۇ.

سودىگەر دەرغەزەپكە كېلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بوپ‑
تۇ. ئۇ ئۆز خۇمدانچىسىنى چاقىرتىپ:

— تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن تەڭ خۇمدانغا بىرى كىلىـ
دۇ. كەلگەن هامان گەپ - سۆز قىلمايلا ئوتقا تاشلىـۋىـ
تىڭلار، — دەپتۇ.

سودىگەر شاهزادە بىلەن چاندۇرماي كۆرۈشۈپ، ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈشى بىلـەن خۇمدانغا بېرىپ هېساب ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈپ كېلىشنى تاپىلاپتۇ.

شاهزادە ئەتىسى تاڭ سەهەردە خۇمدانغا مېڭىپتۇ، مېـڭىپتۇيۇ، توختاپ قاپتۇ. ئۇ شاهنىڭ قىزى بىلەن شۇ كۈنى ئەتىگىنى ئۇچرىشىشنى ۋەدىلەشكەنىكەن. شاهزادە بىر تىللاغا سېتىۋالغان «ۋەدىگە ۋاپا قىل» دېگەن سۆزنى ئەسلەپ، ئالدى بىلەن چارباغقا قاراپ مېڭىپتۇ. سەهەردىكى بۇلبۇللارنىڭ ناۋاسى ئىچىدە شاه قىزى شاهزادىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. ئۇلار دىدارلىشىپ، بۇلبۇل ناۋاسىدىن هۇزۇر ئاپتۇ. ئاندىن شاهزادە قىز بىلەن خوشلىشىپ خۇمدان تەرەپكە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

سودىگەرنىڭ خوتۇنى شاهزادىنىڭ ياش جېنىغا ئىچىـنىپ، ئۇنى باشقا ياققا يولغا سېلىۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ خۇمدانغا بېرىپتۇ. خۇمدانچىلار بىرىنچى بولۇپ كەلگەن بۇ خوتۇننى تۇتقان پېتى ئوتقا تاشـلىۋېتىپتۇ. شاهزادە سودىگەرنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداپ يېنىپ كەپتۇ. سودىگەر بۇنى كۆرۈپ هەيران بوپتۇ. سودىـگەر خۇمدانچىلاردىن سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ خۇمدانغا بىـرىنچى بولۇپ كەلگەن ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى تاشلىۋەتكەنلىـ

كىنى ئۇقۇپتۇ. سودىگەر خوتۇنىنىڭ خۇمدانغا بارغانلىقـ-
ىدىن، بۇ ئىش شۇ خوتۇنىنىڭ ھىيلىسى ئوخشايدۇ، دەپ
گۇمانلىنىپ، ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى شاھزادىدىن سۇ-
رۇشتۇرمەكچى بوپتۇ.

— بۇ ئىشتا زادى كىم ئەيىبلىك؟ — دەپ سوراپتۇ
سودىگەر شاھزادىدىن.

شاھزادە بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ
ۋە شۇنداق دەپتۇ:

— مەن سىزنىڭ دۇكىنىڭىزدا تۇرغاندا، بىر بوۋاي:
«بىر گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن» دېدى.
ئۇچ قېتىمدا ئۇچ تىللا بەردىم. بوۋاي: «ئامانەتكە خىيانەت
قىلما؛ ۋەدىگە ۋاپا قىل؛ ھەركىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ»
دېگەن ھېكمەتلىك گەپلەرنى دەپ بەردى. بۇنى دىلىمغا
پۈكتۈم. خوتۇنىڭىز ماڭا شەرمەندىلىك قىلىشقا ئۇرۇنغاندا،
ئامانەتكە خىيانەت قىلىشنى راۋا كۆرمىدىم، مەن خۇمدانغا
ماڭغاندا، پادىشاھنىڭ چارباغدىكى قىزى بىلەن كۆرۈشۈشنى
ۋەدىلەشكىنىم ئېسىمگە كەلدى - دە، ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ،
ئالدى بىلەن شۇ يەرگە باردىم. بەلكىم خوتۇنىڭىز مېنىڭ
بىگۇناھلىقىمنى، ياشلىقىمنى ئويلاپ، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ
قالماقچى بولغاندۇ. مەن خۇمدانغا يېتىپ بارغۇچە ئۇنى
ئاللىقاچان خۇمدانغا تاشلاپ بوپتۇ. شۇ چاغدا مەن: «ھەر-
كىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ» دېگەنىنىڭ ھېكمىتىنى
چۈشەندىم.

— ئەي ماڭا خەيرخاھلىق قىلغۇچى سودىگەر ئاتا، — دەپتۇ شاھزادە سۆزىنى داۋام قىلىپ، — مەن بىر ئەلدىكى پادىشاھنىڭ بىردىنبىر شاھزادىسى بولىمەن. شاھ ئاتامنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەندە: «ئەل قىلغانىنى قىل، بالام» دېگىنى بويىچە ئوتۇنچى بالىنىڭ ئىشىنى قىلىپ كۆرۈشنى ئۆزۈمگە راۋا كۆردۈم. ئاخىر مانا سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن.

سودىگەر چۆچۈپ كېتىپتۇ ۋە شاھزادىنىڭ قورقماس جاسارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. سودىگەر شاھزادىنى ئۆز يۇرتىغا ئاپىرىپ پادىشاھقا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ ئۆز نەسىھەتى بويىچە، ئەل قىلغاننى قىلغانلىقىغا بەكمۇ خۇشال بوپتۇ، سودىگەرنىڭ سەمىمىيلىكىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ.

ئاردىن ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھ ھېلىقى سودىگەرنىڭ يۇرتىنىڭ پادىشاھىغا ئەلچى ئەۋەتىپ قۇدىلىشىپتۇ. شاھزادە بىلەن ئۇنىڭ قىزىنىڭ تويى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئاندىن پادىشاھ تەختىنى شاھزادىگە ئۆتۈنۈپتۇ. ئوتۇنچى بالا بۇ شاھزادىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بوپتۇ. شاھزادە سودىگەرگە نۇرغۇن بايلىق ئىنئام قىپتۇ.

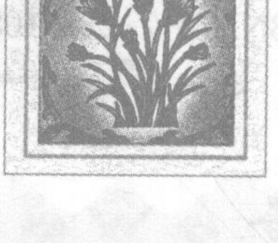

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAyMDk4NDkuemlw",
"filename_decoded": "40209849.zip",
"filesize": 13765212,
"md5": "0d2832c612c21a61f660294e1ffef8f4",
"header_md5": "0b4d2ca78aa9adfde81dee75631a6798",
"sha1": "3e6a55693645057baeca91e54a71afe45b791e43",
"sha256": "c6c53604a8b70745c613aa68f3b275e59b1f396504bac043f6ec385199fa670e",
"crc32": 1181726173,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 13811789,
"pdg_dir_name": "\u2554\u2561\u2550\u2551\u256b\u2559 \u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209849",
"pdg_main_pages_found": 71,
"pdg_main_pages_max": 71,
"total_pages": 77,
"total_pixels": 317745664,
"pdf_generation_missing_pages": false
}